

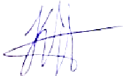
Міністерство освіти та науки України
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
Факультет соціальних і гуманітарних наук
Кафедра іноземних мов

Горбачова Кристина Олександрівна

ПРОБЛЕМАТИКА ВІЙНИ ТА МИРУ В АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ВІДНЕСЕНІ ВІТРОМ»)

Кваліфікаційна робота магістра

за спеціальністю 035 Філологія. Германські мови та літератури
(переклад включно). Мова і література (англійська)

Особистий підпис – Горбачова К.О.

Науковий керівник – Юган Н.Л.
(доцент кафедри іноземних мов,
доктор філологічних наук, доцент)

Завідувач кафедри – Перепадя Д.О.
(доцент кафедри іноземних мов,
кандидат педагогічних наук, доцент)

Полтава– 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ РОМАНУ	7
1.1. Аналіз досліджень проблематики війни та миру в романі «Віднесені вітром».....	7
1.2. Методологія дослідження	9
1.3. Роль історичних подій у формуванні сюжету.....	11
1.4. Відображення американського суспільства ХІХ століття.....	26
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2 ПРОБЛЕМАТИКА ВІЙНИ У РОМАНІ «ВІДНЕСЕНІ ВІТРОМ».	36
2.1. Війна як руйнівна сила: фізичні та моральні втрати.....	36
2.2. Вплив війни на життя головних героїв (Скарлетт О'Хара, Ретт Батлер, Ешлі Вілкс).....	42
2.3. Зображення жінок у воєнний період: сила і витривалість Скарлетт	48
Висновки до розділу 2	54
РОЗДІЛ 3 МИР У РОМАНІ: ПОШУКИ ГАРМОНІЇ ПІСЛЯ ВІЙНИ.....	56
3.1. Відбудова життя після війни: тема виживання.....	56
3.2. Внутрішній мир героїв як альтернатива зовнішнім обставинам	66
3.3. Символічне значення дому Тари як втілення миру та стабільності.....	73
Висновки до розділу 3	80
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	92

ВСТУП

Актуальність дослідження. Література є відображенням часу, в який вона була створена, а історичний контекст пропонує безцінне розуміння оповідань і тих, що резонують у тексті. Досліджуючи історичний контекст у літературі, людина отримує більш глибоке розуміння соціальних, політичних та культурних впливів, що формують літературні твори.

Історична література є привабливим жанром при дослідженні історичного контексту. Відтворюючи минулі декорації, авторський задум фокусується на точності вистави, дозволяючи читачам взаємодіяти з історичними подіями через розповідь.

Проблематика війни й миру є однією з центральних осей світового літературного процесу, від «Іліади» Гомера до творів Ернеста Гемінгвея та Вірджинії Вулф художній текст осмислює військовий катаклізм як точку перелому соціальних структур і приватних біографій. В англійській прозі ХХ століття роман Маргарет Мітчелл «Віднесені вітром» посідає унікальне місце, адже поєднує жанрову привабливість сімейної саги з епічним масштабом національної трагедії – Громадянської війни у США й Відбудови Півдня. В українському літературознавстві цей твір здебільшого розглядався як «жіночий» роман-епопея або як зразок південної міфології («Lost Cause»), натомість комплексний аналіз категорій війни та миру залишався частковим.

Потреба дослідженні війни та миру в англійській прозі на матеріалі роману «Віднесені вітром» зумовлена, по-перше, подальшою деконструкцією колоніальних і расових наративів, оскільки роман репродукує плантаційний міф, але одночасно демонструє соціальний розпад, що деміфологізує «стабільний» довоєнний уклад. По-друге, нинішній геополітичний контекст (повномасштабна війна РФ проти України, збройні конфлікти в Судані, Ізраїлі та секторі Гази) актуалізує питання репрезентації травми, внутрішнього переміщення та економічного колапсу – феномени, які Мітчелл художньо моделює на матеріалі Джорджії 1860-х років. Аналіз дозволяє простежити,

яким чином література перетворює військовий досвід на ресурс колективної пам'яті й формування ідентичності.

По-третє, звернення до роману Мітчелл сприяє розширенню горизонту англійської військової прози, традиційно сконцентрованої на Першій та Другій світових війнах (Ремарк, Фолкнер, Голдінг). Громадянська війна у США – перший «тотальний» конфлікт Нового світу, а «Віднесені вітром» демонструє багатоплановий зріз цієї доби, від «бавовняної дипломатії» й військової логістики до інституційних змін, що перекоструювали поняття миру як процесу конфліктного відновлення. Таким чином, аналіз твору через призму війни та миру дозволяє коригувати уявлення про літературні канони та виводить на проблематику культурної пам'яті й постколоніальних студій.

Нарешті, дослідження має прикладний характер для української академічної й педагогічної спільноти. На тлі сучасних військових випробувань суспільство потребує наративів, що артикують стійкість, переглядають концепти національного та індивідуального виживання, демонструють соціальні механізми трансформації травми у рушійну силу розвитку. Скарлетт О'Хара як архетип «людини, що виживає», і символічна Тара як «ядро стабільності» дозволяють студентам-філологам, історикам та культурологам порівнювати різні моделі повоєнної реконструкції, що є надзвичайно актуальним для українського контенту.

Отже, актуальність обраної теми визначається недостатнім ступенем опрацьованості проблематики війни й миру в англійській прозі доби Громадянської війни у світлі сучасних теорій посттравми та культурної пам'яті; потребою переглянути усталені оцінки роману Маргарет Мітчелл, вивести його поза рамки «плантаційного» міфу й побачити у контексті глобальних студій насильства; практичною значущістю для українського гуманітарного дискурсу, що шукає адекватних моделей осмислення війни, миротворення та соціальної відбудови.

Об'єктом дослідження є англійська проза.

Предметом дослідження є проблематика війни та миру в романі «Віднесені вітром».

Мета роботи – дослідити проблематику війни та миру в англomовній прозі на матеріалі роману «Віднесені вітром».

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- дослідити Громадянську війну у США як тло роману;
- визначити роль історичних подій у формуванні сюжету;
- проаналізувати особливості відображення американського суспільства XIX століття;
- дослідити проблематику війни як руйнівної сили;
- визначити вплив війни на життя головних героїв (Скарлетт О'Хара, Ретт Батлер, Ешлі Вілкс);
- проаналізувати особливості зображення жінок у воєнний період: сила і витривалість Скарлетт;
- дослідити тему виживання під час Відбудови життя після війни;
- проаналізувати внутрішній мир героїв як альтернатива зовнішнім обставинам;
- дослідити символічне значення дому Тари як втілення миру та стабільності.

Методи дослідження. Наукові положення кваліфікаційної роботи базуються на сукупності таких методів, як історико-культурологічний метод, метод історичної ретроспективи, аналіз, комплексний метод, методи систематизації та узагальнення.

Теоретичною базою роботи є дослідження, які розкривають особливості війни та миру в романі «Віднесені вітром», таких авторів, як К. Берн, О. П. Валіон, У. Волохова, П. Гуо, Г. Даусон, Т. Денисова, М. Ковлей, І. Козловський, А. В. Кудасова, І. Кушнір, Н. М. Митник, М. Нижник, Дж. Ф. Роудс, Д. Б. Тіндал, Е. Фонер, Т. Харман, М. В. Єфимова та ін.

Наукова новизна роботи полягає в наступному: уперше в межах роботи вибудовано цілісну картину того, як конкретні історичні події переходять в

особисті рішення героїв і формують сенс «миру після війни» як тривалого режиму відбудови; пов'язано економіку війни (блокада, дефіцити, тіньові практики) із повсякденними стратегіями відбудови; розкрито жіночу суб'єктність у романі як рушійну силу відбудови повсякдення та зміни соціальних ролей.

Апробація. Основні ідеї та результати дослідження були представлені на II Всеукраїнській студентській інтернет-конференції «Філологічні та педагогічні науки: сучасні виміри і виклики» у вигляді тез на тему «Літературна семантика та літературознавство».

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його висновків, теоретичних положень та фактичного матеріалу в практиці викладання англійської мови та літератури. Матеріали дослідження можуть бути використані при розробці методичних рекомендацій у педагогічній діяльності.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів (по три підрозділи кожен), висновків, списку використаних джерел (53 позиції).

РОЗДІЛ 1 ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ РОМАНУ

1.1. Аналіз досліджень проблематики війни та миру в романі «Віднесені вітром»

Сучасні публікації про роман Маргарет Мітчелл охоплюють історичне тло Громадянської війни США і доби Реконструкції, трактування поведінки головних персонажів, символіку простору та щоденні стратегії виживання. Водночас те, як саме у творі поєднані досвіди війни та миру, часто розглядають окремими фрагментами. Узагальнення різних підходів дозволяє читати твір як оповідь про злам старого соціального порядку та тривале формування післявоєнного життя, де мир не дорівнює простому поверненню до довоєнних норм [21].

І. Кушнір в статті «Символ землі у творенні національної картини світу» показує, що земля виступає осердям культурної ідентичності. У цій оптиці Тара в романі постає не лише як садиба, а як опора та ресурс життєстійкості, з яким Скарлет пов'язує свої післявоєнні рішення та моральні виправдання складних кроків [7]. Т. Денисова у праці «Легенди і реалії Американського Півдня» описує співіснування ідеалізованого уявлення про колишній уклад з буденною боротьбою за виживання, пам'ять про минуле постійно зіштовхується з вимогами нової реальності [3]. М. Єфимова в статті «Громадянська війна в романі «Віднесені вітром» Маргарет Мітчелл» наголошує, що війна у творі не є нейтральним тлом, а виступає рушієм внутрішніх змін персонажів і переходу від соціально схвалюваних ролей до прагматичних, інколи ризикованих дій, передусім у поведінці Скарлет [13].

У дослідженнях окреслено виразно історичний контекст. Війна 1861-1865 років зруйнувала плантаційну економіку Півдня, що спиралася на примусову працю, тоді як Північ розвивалася за промислово ринковою логікою. Після 1865 року почався тривалий період Реконструкції з реформами, новими можливостями для звільнених людей і водночас із сильним спротивом

через дискримінаційні практики. Дослідники трактують падіння Атланти 1 вересня 1864 року як вододіл між надією на повернення минулого та визнанням незворотності змін; персонажі змушені перейти від очікувань до дії і до технік виживання, що стають новою нормою повсякдення [21; 16].

Навчальні та довідкові огляди підкреслюють подвійну оптику оповіді. З одного боку, показано масштаб війни та соціального розпаду з пожежами, дефіцитами, пораненими, криміналізацією побуту. З іншого боку, увага переноситься у повсякденність з лікарнями, коморами, рахунками, боргами, ремонтами, дрібним підприємництвом. Саме тут вирішується, хто й як переходить у післявоєнний час. У цій оптиці мир постає як довга перебудова побуту і господарства, що вимагає перерозподілу ролей і перевіряє на міцність звичні норми взаємодії [15; 24].

У працях науковців протиставляються Тара й Атланта. І. Кушнір у показує, як земля концентрує сенси тяглості та життєвої сили, отже Тара виступає знаком пам'яті та праці, як останній ресурс, який надає Скарлет підстави діяти наполегливо навіть ціною непопулярних рішень [7; 15]. Атланта позначає війну, ринок, модернізацію та поразку, а її падіння перетворює сюжет втрат на сюжет рішень у новій епосі, переводячи персонажів у режим післявоєнної мобілізації [16].

Ідейні межі роману окреслені у працях О. В. Ваксман, П. Фоєрхерд, Е. Фонер. О. В. Ваксман звертає увагу на пом'якшену картину Старого Півдня з применшенням ролі рабства у причинах конфлікту та наголошує на потребі критичного читання [50]. П. Фоєрхерд попереджає про небезпеку романтизованого сприйняття південного минулого і про необхідність зіставляти художні інтерпретації з історичними даними [20]. Сучасна історіографія нагадує, що для звільнених людей мир означав боротьбу за правовий статус, політичну участь, доступ до праці й захист від насильства та дискримінаційних практик [21].

Отже, попередні дослідження забезпечили базу розуміння окремих складників роману – історичного контексту Громадянської війни й

Реконструкції, жіночої активності в тилу, символіки Тари й Атланти, а також характерологічних траєкторій Скарлетт, Ретта та Ешлі. Водночас цілісної картини того, як конкретні історичні події переходять в особисті рішення героїв і формують сенс «миру після війни» як тривалого режиму відбудови, наразі немає. Також бракує системних робіт, що пов'язують економіку війни (блокада, дефіцити, тіньові практики) із повсякденними стратегіями відбудови; розкривають жіночу суб'єктність у романі як рушійну силу відбудови повсякдення та зміни соціальних ролей.

1.2. Методологія дослідження

Методологічна основа роботи вибудована з урахуванням подвійної природи досліджуваного матеріалу, з однієї сторони, роман Маргарет Мітчелл «Віднесені вітром» є художнім текстом із власною поетикою, з іншої сторони, історично маркованим свідченням про добу Громадянської війни США і Реконструкції. Тому для повноцінного аналізу проблематики війни й миру обрано поєднання кількох взаємодоповнювальних підходів: історико-культурологічного методу, методу історичної ретроспективи, аналітичного (текстологічного) методу, комплексного підходу, а також методів систематизації та узагальнення.

Історико-культурологічний метод є базовим для дослідження, оскільки проблематика роману невіддільна від конкретного часу, простору та соціальних практик Півдня США середини XIX століття. Метод дозволяє розглядати художній твір у системі культурних смислів епохи, таких як уявлення про клас і стан, структуру плантаційного побуту, географію війни, економічні механізми (бавовняна монокультура, боргові зобов'язання, блокада), зміни у повсякденності (дефіцити, міське насильство), гендерні ролі та їхній злам у тилу. У межах дослідження цей метод застосовується для осмислення в контексті кожної ключової сцени та сюжетної лінії, таких як падіння Атланти, повернення з фронту, руйнування довоєнних звичаїв,

розгортання «нової економіки» виживання. Це дає змогу пояснити чому саме так, а не інакше, герої приймають свої рішення, які смисли закладено в символи Тари та Атланти та як формується уявлення про «мир після війни» як тривалий режим відбудови. Історико-культурологічний метод також забезпечує інтерпретацію образів із урахуванням нормативів і заборон епохи (очікувань щодо «південної леді», кодексу честі, расових ієрархій, соціальної стратифікації).

Метод історичної ретроспективи застосовано для відновлення причинно-наслідкових ланцюгів у наступній послідовності: історичний злам, сюжетний епізод, внутрішня зміна персонажа, соціальний наслідок. Його завдання полягає у простеженні того, як конкретні події (проголошення Конфедерації, воєнні кампанії, спустошення Атланти, стан невизначеності Реконструкції) трансформують життєвий уклад і психологію героїв. Ретроспектива працює у макроісторичному вимірі, що включає хронологію роману, прив'язуючи сюжет до ключових епізодів війни та післявоєнної політики, а також у мікроісторичному вимірі, який дозволяє зіставити рішення героїв з їхніми обставинами. Наприклад, чому «довоєнні» чесноти Ешлі після війни виявляються непридатними, як прагматизм Ретта постає відповіддю на руїну, а наполегливість Скарлетт – намаганням утримати опору та стабільність.

Аналітичний метод слугує для детального розбору художнього тексту: сюжету, композиції, характеротворення, мотивів, символів, просторових опозицій, мовних засобів.

Комплексний підхід інтегрує названі методи в єдину процедуру аналізу, дає можливість показати не розрізнені ілюстрації, а цілісну картину, де історичні події, особисті вчинки утворюють логічну систему.

Методи систематизації та узагальнення використовуються для впорядкування матеріалу та переходу від опису окремих сцен до висновків. Систематизація дозволяє класифікувати спостереження за тематичними групами. Узагальнення забезпечує формулювання висновків, зокрема

причинно-наслідкового ланцюга, який поєднує історичний контекст, сюжетну дію, психологічні зсуви та соціальні наслідки. Ці методи допомагають визначити моделі реагування на події, розуміння миру як тривалого режиму праці та відбудови, а також центральну функцію Тари як смислового та композиційного ядра твору.

Вибір саме цих методів продиктований метою дослідження – дослідити проблематику війни та миру в англійській прозі на матеріалі роману «Віднесені вітром». Історико-культурологічний метод і метод ретроспективи дозволяють визначити історичну обумовленість сюжетних рішень. Аналітичний метод забезпечує роботу з художньою структурою роману, комплексний підхід необхідний, оскільки дослідження торкається одночасно історії, етики та естетики; лише інтеграція дає змогу побачити їхню взаємодію. Систематизація та узагальнення слугують інструментами переходу від накопичення спостережень до моделі, що пояснює дію твору загалом.

Таким чином, обрана методологія забезпечує цілісне дослідження проблематики війни та миру в романі «Віднесені вітром».

1.3. Роль історичних подій у формуванні сюжету

Роман Маргарет Мітчелл «Віднесені вітром» тісно пов'язаний з конкретним історичним періодом – Громадянською війною у США та подальшим Відновленням Півдня. Історія втілює в собі національну трагедію, і доля Тари і жителів Атланти уособлює тяжке становище цілого Півдня [33].

Половина XIX століття була позначена цілою низкою політичних урегулювань, покликаних відтермінувати зіткнення Півночі й Півдня. Компроміс 1820 року, «Громадянська війна в Канзасі» (1854-1856 років) та скандал навколо «Закону про втікачів-рабів» (1850 року) створювали ілюзію, що проблему можна вирішувати суто парламентськими методами. У романі ці передумови лунають лише побіжними згадками – Мітчелл свідомо концентрується на емоційному вибуху 1861 року, аби подати війну як

неминучий природний катаклізм, а не наслідок серії політичних прорахунків. Натомість сучасна історіографія підкреслює, що саме провал «політики постійних компромісів» підштовхнув рабовласницькі штати до створення Самтернатівської делегації, котра формально проголосила право штату на вихід із Союзу. У романі ми бачимо результат – запальна «сецесійна вечеря» у «Дванадцяти Дубах», але не бачимо довгих дебатів, що їй передували; це художнє узагальнення, яке дозволяє Мітчелл відразу ввести читача в атмосферу «пуантового» історичного моменту.

Сюжет охоплює події дванадцятирічного періоду (1861-1873 рр.), включаючи час війни між Північчю та Півднем та повоєнні роки. Історичне тло відіграє визначальну роль у формуванні образів, конфліктів та тематики роману, зокрема проблематики війни й миру, виживання та соціальних змін. Для повного розуміння авторського задуму необхідно розглянути історико-культурний контекст твору – передусім саму Громадянську війну, ключові історичні події, відображені в сюжеті, а також особливості американського суспільства XIX століття, репрезентовані на сторінках роману [8].

Громадянська війна 1861-1865 років стала поворотним моментом в історії Сполучених Штатів Америки, і водночас слугує історичним тлом для подій у романі «Віднесені вітром». Війна розпочалася 12 квітня 1861 року з нападу військ Конфедерації на форт Самтер і тривала до травня 1865 року, коли останні південні армії склали зброю. За цей час відбулося близько 2000 боїв і сутичок, а людські втрати були безпрецедентними – загинуло близько 365 тисяч солдатів Союзу та 290 тисяч конфедератів, що робить цю війну найкривавішим конфліктом в історії США.

Основною причиною війни було непримиренне протистояння двох суспільно-економічних систем – рабовласницького Півдня та індустріальної вільнонайманої Півночі. У середині XIX ст. між двома регіонами сформувався майже «цивілізаційний розлом». На Півночі домінувала комбінована модель індустріальної та фермерської економіки, мануфактури, залізничні вузли й машинобудівні підприємства органічно поєднувалися з сімейними

фермерськими угіддями, що працювали переважно за рахунок вільнонайманої праці іммігрантів і родичів. Розбудова інфраструктури, високі темпи модернізації та доступ до банківського капіталу зумовили прискорену урбанізацію, а протестантська етика сприяла культу індивідуальної ініціативи та соціальної мобільності [11, 69].

Південь, навпаки, залишався аграрним і монокультурним, плантаційне господарство базувалося на вирощуванні бавовни й інших експортних культур, а його економічний фундамент становила праця афроамериканських рабів. Саме тому регіон поступово перетворювався на сировинний придаток Великобританії, демонструючи уповільнені темпи модернізації. У культурно-ідеологічному вимірі тут культивувалися аристократична честь, прихильність до «старих порядків» і недовіра до радикальних змін, тоді як на Півночі цінувалися підприємливість, демократичні практики й відкритість до технологічних інновацій.

Обидві частини країни поділяли глибоко вкорінений расизм, але оцінка самої інституції рабства суттєво різнилась, оскільки у промислових штатах її дедалі частіше трактували як моральну і правову аномалію, а на Півдні – як економічно необхідний і культурно виправданий інститут. У підсумку зіткнення двох несумісних соціально-економічних моделей стало однією з головних причин розколу Союзу [6, 119].

Слід відмітити, що за часів американської революції у всіх повсталих британських колоніях було законно вважати людей «власністю». Але за революцією рабство було скасовано у Новій Англії і, поступово, у середньоатлантичних штатах. Однак на півдні, де містилася більшість поневолених людей, аболіціонізм застопорився, і рабство швидко поширилося. Між революцією та 1860 роком чисельність рабів збільшилася з 700000 до 4 мільйонів чоловік, географічно зосереджених Півдні. Зростання було зумовлене прибутком, який можна було отримати від продажу бавовни-сирцю і, меншою мірою, цукру, рису та тютюну на світових ринках [42].

Рабство було капіталістичним інститутом: воно залежало від «власників», які могли купувати, продавати та інвестувати у людей. Це, у свою чергу, вимагало впевненості з боку покупців у тому, що їхню «власність» буде захищено та визнано. Ось чому зростаючий антирабовласницький рух, в основі якого лежало твердження про те, що людські істоти ніколи не можуть бути перетворені на просту власність, був таким загрозливим для рабовласників. На відміну від інших моральних питань, що входять до політики, аболіціонізм погрожував мільярдами доларів інвестицій. Більшість американців в обох частинах поділяли загальне прагнення володіти власністю і вважали, що живуть у відкритому вільному суспільстві, де важка праця винагороджується. Різниця полягала в тому, що більшість жителів півдня спокійно ставилися до думки, що чорношкірі люди — це просто ще один вид власності [47].

У 1830-х роках аболіціоністський рух перетворився на гучну, хоч і меншу силу на півночі. Це був трансатлантичний рух, натхненний скасуванням рабства в Британській імперії, що рухається євангельським прагненням і жахом перед людськими витратами рабства, не в останню чергу з точки зору руйнування сімейного життя та насильства над жінками. З 1830-х років відкрите обговорення питання про звільнення рабів Півдні стало неможливим. Рабовласники потребували, щоб вільні держави визнали законність їхньої рабовласницької власності. Вони спробували, і на короткий час досягли успіху, заборонити антирабовласницькі матеріали в американській пошті і запобігти обговоренню антирабовласницьких петицій у Конгресі. Вони опинилися в замкнутому колі, в якому в міру того, як все більше і більше людей засуджували рабство, вони потребували все більших запевнень [46].

Відмінною прикметою південної ментальності був ускладнений «кодекс честі» – сукупність норм, що регулювали особистісну, родинну та публічну поведінку білих чоловіків. Його основа – підвищена чутливість до репутаційних образ, готовність захищати жіночу «чистоту» й привілейований

статус родини навіть шляхом поєдинку [12, 335]. Звідси популярність дуелей, відданість штату та ритуалізована галантність. Патріархальні уявлення про гендерні ролі вимагали від жінок цнотливості та покори, тоді як чоловіки – крім управління плантаціями – розважалися полюванням, перегонами й картярством. У кіноверсії «Віднесених вітром» ці риси відтворено з кінематографічною виразністю.

Серед структурних чинників, що перетворили напружене співіснування на гарячий конфлікт, домінували:

- економічне суперництво між індустріальними та плантаційними елітами;
- рабство як правова та моральна дилема;
- контроль над західними територіями та формат їхнього входження до Союзу;
- торговельні тарифи й зовнішньоекономічна політика (протекціонізм, вільна торгівля).

Слід відмітити, що Маргарет Мітчелл, яка симпатизує Конфедерації, не визнавала, що війна велася заради того, щоб покласти край рабству, а Союз розглядається нею як відверто злі лиходії, які вирішили знищити Південь без жодної причини. Прикладом цього є зауваження Ретта Батлера: «Це не темношкірі, Скарлетт. Це лише відмовка. Війни будуть завжди, бо люди люблять війни». Роман малює картину славного Півдня до війни, де панує процвітання і все ідеально, але не засуджує рабство, яке рухає процвітаючою економікою.

Перемога республіканця Авраама Лінкольна на виборах 1860 року перервала довге домінування південців у федеральних структурах. За кілька місяців 11 штатів оголосили про сецесію і створили Конфедерацію зі столицею в Річмонді; президентом став Джефферсон Девіс. Надії Півдня ґрунтувалися на прибутках від бавовни та високій частці кадрових офіцерів у їхніх лавах, однак ресурси Півночі виявилися вагомішими [2].

Таким чином, війна стала логічним наслідком антагонізму між двома укладами, рабство, підтримуване південними плантаторами-рабовласниками, протистояло системі вільної праці, що утверджувалася на Півночі. Ідеологічно суспільство Півдня було пронизане расистськими переконаннями щодо чорношкірих рабів, яких вважали нижчими за білих – цей світогляд згодом відображено й в романі.

На початку конфлікту Південь мав перевагу у військових фахівцях – 7 з 8 випускників Вест-Пойнта походили з рабовласницьких родин. Проте Північ швидко компенсувала це технологічними та інфраструктурними ресурсами. До 1863 року Союз уже контролював 70% залізничних колій, 90% фонду фабрик і ливарень, 96% підприємств із виробництва зброї. У романі цей дисбаланс віддзеркалюється у діалогах про «ланцюги залізничні янки», що стискають Конфедерацію, та в епізоді, де Ретт Батлер цинічно рахує вартість вагонів із бавовною, залишених напризволяще. Мітчелл, проте, уникає деталізації, читачеві не пояснюють, що саме централізована воєнна економіка Півночі перетворила війну на затяжну «матеріальну» кампанію виснаження.

Керівництво Конфедерації робило ставку на «бавовняний шантаж», припинення експорту волокна мало змусити текстильні центри Британії та Франції втрутитися у війну на боці Півдня. Реальність виявилася протилежною, європейські біржі дуже швидко переорієнтувалися на поставки з Єгипту та Індії, а Лондон обрав стриманий нейтралітет, побоюючись, що підтримка рабовласників дискредитує імперію в очах прогресивної громадськості. У «Віднесених вітром» дипломатичне фіаско Півдня сховане між рядками – його озвучує Ретт у саркастичних репліках про «туманний Альбїон, що бездоганно вмиває руки». Таким чином, авторка торкається міжнародного контексту лише настільки, наскільки це необхідно для мотивування песимізму Батлера й фінансових труднощів плантаторів.

Завершення війни восени 1865 року ознаменувалося перемогою Союзу (Півночі) та крахом Конфедерації. Був знищений сам інститут рабства – 13 поправка до Конституції США формально скасувала рабство в грудні 1865

року. Колишні раби Тари отримують формальну свободу. Мітчелл не ідеалізує цей процес, в романі одні персонажі, як Маммі, залишаються з господарями «за звичкою та прив'язаністю», інші йдуть шукати зарплатню на Північ або працюють на Фрідменському бюро. Це породжує для Скарлетт нову проблему – дефіцит робочих рук, через що вона вдається до сумнівного контракту з каторжною тюрмою. Художній епізод відбиває реальну практику «convict lease system», що стала типовою для Джорджії у 1870-х років. Для південних штатів поразка означала глибоку соціальну й економічну катастрофу – плантації розорено, інфраструктуру зруйновано, колишня політична еліта втратила владу. Війна стала одночасно міжнародною віхою: технології масового виробництва зброї, нові логістичні схеми та підходи до стратегії, обкатані на північно-американському театрі воєнних дій, невдовзі перейняли європейські армії – і саме тому сучасна військова історіографія вважає конфлікт рубежем між «епохою Наполеона» та глобальними війнами ХХ ст. [9, 132].

Настав період Відбудови (1865-1877 роки), коли федеральний уряд впроваджував реформи на Півдні, намагаючись інтегрувати звільнених рабів у суспільство та відновити регіон. Ці історичні процеси становлять широку канву, на якій розгортається дія «Віднесених вітром».

Відбудова відкрила канал для швидкого збагачення підприємливих людей – і Мітчелл демонструє, як «нові пани» скуповують збанкрутілі плантації. Скарлетт, заснувавши лісопилку біля залізниці, ідеально ілюструє перехід від аграрної до напівпромислової економіки Півдня. Діловий успіх героїні співвідноситься зі статистикою, оскільки за перше повоєнне десятиріччя виробництво деревини в Джорджії зросло майже вдвічі, компенсуючи падіння бавовняних доходів.

Через усі мікро- та макро-події Мітчелл послідовно проводить тезу, що доля окремої людини на Півдні неможлива без урахування національної катастрофи. Розбитий ганок Тари відбиває розбомблену Атланту; вдовицтво Скарлетт – статистику 260000 загиблих конфедератів; її підприємницький

успіх – пророк «Нового Півдня», який поставить на промислові рейки регіон уже в 1880-х роках. Таким чином, авторка вибудовує міжособистісну драму як мікромодель історичної епохи.

Одразу після капітуляції Конфедерації розпочалася битва за інтерпретацію минулого. Ветеранські об'єднання United Confederate Veterans і United Daughters of the Confederacy фінансували пам'ятники «падлим лицарям», шкільні підручники та «меморіальні читання». Саме в цій культурній атмосфері, за кілька десятиліть, формується світогляд Маргарет Мітчелл. Роман, хоч і написаний у 1930-ті роки, дослівно відтворює лексику «Lost Cause»: «янкi варвари», «джентльмени на білих конях», «чорні, які були щасливі у своїй наївності». Додання до академічного аналізу розлогого опису роботи цих пам'яткових інституцій показує, що художній текст не ізольований, а є ланкою у довгому ланцюгу репрезентацій, які формували культурну пам'ять Півдня аж до руху за громадянські права 1960-х років.

Варто зазначити, що Маргарет Мітчелл з дитинства була занурена в перекази про Громадянську війну, що суттєво вплинуло на достовірність історичного тла її роману. Письменниця народилася 1900 року в Атланті, лише через 35 років після закінчення війни, але зростала під впливом сімейних спогадів про «героїзм» конфедератів і «жорстокість» янкi. У своїх інтерв'ю вона зізнавалася, що в дитинстві чула про війну все, окрім того, що Південь її програв і тільки в десятирічному віці Мітчелл дізналася про поразку Конфедерації та була шокована цим відкриттям [29].

Подібні романтизовані оповіді старшого покоління про добу війни і Старого Півдня надихнули письменницю на відтворення тієї епохи у своєму творі. При підготовці матеріалу Мітчелл спиралася на розповіді очевидців – зокрема, її власна бабуся, яка пам'ятала воєнні часи, консультувала авторку під час роботи над романом. Як результат, «Віднесені вітром» уперше для читачів 1930-х років у художній формі подали повну картину Громадянської війни з деталізацією подій і побутових епізодів. Роман став своєрідною

енциклопедією життя південних штатів у воєнну добу, ожививши на сторінках і героїзм, і трагедію тієї війни.

Не дивно, що вже після публікації у 1936 році роман здобув надзвичайну популярність саме як літературна інтерпретація війни Півночі й Півдня очима південців. Попри те, що до Мітчелл було написано чимало творів про Громадянську війну, саме її роман став найвідомішою «південною версією» цієї війни, багато років утримуючи лідерство в рейтингах американської літератури.

Малкольм Каулі зауважував, що твір перетворює романтизовану легенду «Старого Півдня» на ґрунтовну «енциклопедію» плантаційного побуту, де реалістичний опис співіснує з елементами романтичного міфу [17]. Попри доказову хибність багатьох стереотипів про довоєнний Південь, саме майстерність викладу, на думку критика, пояснює тривалу привабливість цього образу для читача.

Таким чином, історичне тло конфлікту між Північчю та Півднем не тільки служить фоном, але й перетворюється на одного з головних «героїв» твору, визначаючи долі персонажів та надаючи роману епічного розмаху. Факти й дати у «Віднесених вітром» – не сторонні прикраси, а обов'язкова опора сюжету. Від перших фанфар війни до грізних експериментів Відбудови кожна історична реальність генерує новий вузол конфлікту, спалення Атланти запускає оду виживанню, 13-та поправка змінює відносини в Тарі, податкові реформи штовхають героїню до «шлюбу з розрахунку». Тому роман Маргарет Мітчелл читається водночас як епічна хроніка Півдня та інтимна сага про те, як велика історія ламає й загартовує приватні життя.

Розуміння історичного контексту має вирішальне значення для точної інтерпретації подій. Це забезпечує детальне уявлення про минулі дії та рішення у контексті їх часу. Визнання цінності історичного контексту запобігає спотворенню подій та сприяє глибшому розумінню сюжету твору.

Сюжет «Віднесених вітром» розгортається паралельно з реальними історичними подіями 1860–1870-х років, і багато з цих подій безпосередньо

впливають на життя та вибір персонажів. Громадянська війна виступає рушієм драматургії роману: від перших сторінок, де на фоні маєтку Тара ідилічно зображено довоєнний побут, до останніх розділів, що показують наслідки війни, історія Скарлетт О'Хари тісно переплетена з ходом воєнних дій і їхнім впливом на суспільство. Ключові етапи війни й Реконструкції відображені в книзі, формуючи поворотні моменти сюжету [52, 102].

Події розгортаються у штаті Джорджія й зосереджені навколо двох родин: плантації Тара, що належить О'Харам, і плантації «Дванадцять Дубів», власниками якої є Вілкси. У творі яскраво зображено життя цих двох сімей, їхніх рабів та друзів, а також те, як усі вони стикаються з докорінними суспільними змінами, спричиненими війною.

Події розпочинаються напередодні президентських виборів 1860 року, коли в салонах Джорджії точаться палкі суперечки про ймовірну перемогу Авраама Лінкольна. Уже перші сцени в Тарі відтворюють автентичну риторику південців: «якщо Лінкольтн переможе – ми виходимо зі Союзу». Незабаром відбувається сецесія штатів «глибокого Півдня» (грудень 1860 року – лютий 1861 року), а 12 квітня 1861 року постріли по Форт-Самтеру офіційно запускають війну. У романі ця дата подана через світський раут у «Дванадцяти Дубах», несподіване отримання телеграми зі звісткою про початок бойових дій перетворює бал на воєнний мітинг, після чого молоді чоловіки записуються добровольцями просто на ганку маєтку.

Початок війни зображено через призму ентузіазму та романтичних ілюзій південного суспільства.

Роман швидко розкриває пишну, родючу красу Тари та її важливість для сім'ї О'Хара через ірландського батька Скарлетт, Джеральда, який наголошує: «Земля — це єдина річ у світі, яка щось означає... Адже це єдине, що в цьому світі довговічне, і не забувай про це! Це єдине, заради чого варто працювати, за що боротися, за що варто померти». Його слова знаходять відгук у той момент, коли жителі півдня незабаром вирушають на війну, захищаючи землю, якою вони дорожать. Тара стає символом старого Півдня та способу

життя плантаторської аристократії, який зрештою руйнує Громадянська війна [33, 33].

Весною 1861 року, дізнавшись про сецесію штатів та перші постріли війни, молоді чоловіки плантаційного Півдня масово вирушають добровольцями на фронт, сповнені оптимізму щодо швидкої перемоги Конфедерації. Роман передає цю атмосферу патріотичного піднесення: герої впевнені, що конфлікт триватиме лише кілька тижнів і завершиться тріумфом Півдня. Як зазначає дослідниця П. Менон, спочатку «чоловіки йдуть на битву, думаючи, що вона триватиме лише кілька тижнів, але війна продовжується значно довше» [32, 63].

Цей початковий запал незабаром змінюється гірким розчаруванням, у міру того як війна затягується, фронтові звістки приносять все більше втрат. У романі відображено реальні битви та їхній відгук у тилу – зокрема, згадується кривава битва під Геттісбургом 1863 року, після якої в Атланті спішно складають списки загиблих і поранених солдатів, що справляє шокує враження на мирних мешканців (Скарлетт серед інших дізнається про тяжке поранення Ешлі Вілкса). Таким чином, затяжний характер війни та велика кількість жертв поступово усвідомлюються героями, руйнуючи їхні райдужні очікування швидкого миру [23, 192].

Мітчелл уважно слідує хроніці воєнних кампаній. Окрім Геттісбурга (липень 1863 року), згадуються Манассас, Шайлох, Чанселорсвілл, а для жителів Джорджії – битва при Кеннесоун-Маунтен (червень 1864 року). Листи та «газетні зводки» в тексті виконують роль інформаційних реплік, підсилюючи тривогу в тилу й визначаючи різкі зміни настрою Скарлетт, від патріотичного пікніка при «перших салютах» до жаху, коли список убитих під Геттісбургом займає три сторінки місцевої газети. Авторка тим самим показує, що потік об'єктивних «дат і цифр» поступово руйнує суб'єктивні ілюзії персонажів.

Морська блокада Союзу (Anaconda Plan) не залишила Півдню жодного великого порту, окрім Вілмінгтона; тому професія Регта Батлера-

блокадопробивача отримує історичне обґрунтування. Ціни на шовк, каву й навіть сіль у 1863 році зросли у 20-30 разів – цей факт пояснює, чому Батлер миттєво багатіє й стає «рятівником балів» в Атланті. Те, що Ретт у пошуках прибутку легко міняє прапори корабля, ілюструє моральну невизначеність «сірої» воєнної економіки.

Одним з переломних моментів як у історії війни, так і в сюжеті роману, є взяття та спалення міста Атланта восени 1864 року. В ході воєнної кампанії генерала Вільяма Шермана війська Союзу в вересні 1864 захопили Атланту – важливий промисловий і транспортний центр Конфедерації. Ця подія стала поворотною у війні і водночас драматично відтворена Мітчелл як кульмінація роману. Історичні хроніки свідчать, що 1 вересня 1864 р. конфедерати, залишаючи місто, підпалили військові склади та потяги з боєприпасами, що спричинило грандіозну пожежу – вибухи було чути на відстані 17 миль.

Кампанія генерала Шермана в романі має функцію великого катаклізму. Офіційна статистика (понад 3 000 спалених будівель, 100 км знищених рейок) збігається з описом Мітчелл, яка передає атмосферу паніки через побутові деталі, небувалий брак підвод, величезні черги до шпиталів, запах диму за двадцять миль. Вибухи складів на Пічтрі-стріт подаються через «сповнене сажа--іскор небо», що візуально сигналізує читачеві, перелом сюжету настав. Саме крізь палаючу Атланту Скарлетт О'Хара змушена тікати в знаменитій сцені (увіковіченій також у кіноверсії), коли місто охоплене полум'ям і хаосом. Після втечі Скарлетт Шерман продовжує «марш до моря» (листопад - грудень 1864 року), погрожуючи й Тарі – от чому поля довкола маєтку виявляються витолоченими кіннотою, а комори порожніми. Історичний факт тут підсилює мотивацію героїні, вона мусить власноруч узяти плуг, аби буквально нагодувати родину.

Падіння Атланти в романі показано очима Скарлетт як кінець її колишнього життя, вона втрачає відчуття безпеки, змушена покинути дім і стати свідком загибелі свого світу. «Охоплене вогнем молоде місто стало одним із вирішальних епізодів Громадянської війни і надихнуло драматичну

кульмінацію американської епопеї «Віднесені вітром», – відзначає сучасний історик К. Берн, підкреслюючи зв'язок реальної історії з художнім сюжетом. Отже, зруйнування Атланти – не просто фон, а подія, що кардинально змінює долю героїні та задає тон подальшому розвитку твору [16].

Після падіння Атланти героїня повертається на рідну плантацію Тара та застає її в стані розорення. Цей епізод відповідає реальному становищу багатьох південних помість після війни: будинки пограбовані або знищені, поля спустошені, колишні раби розійшлися. В романі описано, як Скарлетт знаходить свій дім ледь не порожнім – «все, що не забрали, було зруйновано», – і переживає глибокий відчай, побачивши рідну землю спустошеною. Однак ця криза стає переломною в характері героїні, над могилою батька Скарлетт дає знамениту клятву, що «ніколи більше не буде голодувати» і що заради виживання здатна на все. Таким чином, історична реальність – голодні роки післявоєнного лихоліття – прямо впливає на мотивацію та поведінку центрального персонажа, гартуючи її волю до життя. Момент повернення на зруйновану Тару та боротьби за її відновлення відображає долю тисяч південних сімей, змушених починати все з нуля після 1865 року.

Складний період Відбудови Півдня (1865-1870-ті роки) в романі також слугує джерелом багатьох сюжетних колізій. 9 квітня 1865 р. капітуляція Лі в Аппоматоксі відлунює чутками, що ширяться Джорджією кілька днів. Для Скарлетт ця дата майже непомітна – вона зосереджена на посівній і хворобі батька, – і це художня знахідка – великий політичний злам проходить мимо простих жителів, які зайняті виживанням. Зате безпосередні наслідки поразки відчутні одразу, запровадження військових округів, робота Бюро вільних людей, радикальне зростання податків. Мітчелл вводить фігуру Джонаса Вілкерсона, котрий із колишнього наглядача стає чиновником Федерального уряду. Так письменниця демонструє, що влада на Півдні перевернулася, і це не теорія, а реально болюча колізія для власників землі.

Після війни влада на Півдні перейшла до представників Півночі та лояльних до них осіб, запроваджувалися нові порядки, що викликало опір

частини місцевого населення. У творі це показано через конкретні ситуації, з якими стикаються герої. Так, Скарлетт О'Хара, щоб врятувати Тару від непомірних податків, нав'язаних новою владою, змушена вдатися до відчайдушного кроку – вийти заміж із розрахунку за багатого нареченого (Френка Кеннеді).

Цей сюжетний хід базується на реальних обставинах, оскільки після війни багато плантаторів розорилися саме через високі податки і спекуляції з землею, запроваджені представниками федеральної влади та приїжджими ділками з Півночі. Роман дає виразний приклад такої ситуації, коли колишній наглядач плантації Джонас Вілкерсон стає урядовцем Бюро вільних рабів і, користуючись новою посадою, різко підвищує податок на землю Тари, прагнучи змусити О'Хар сім'ю продати маєток за безцінь. Іронія долі, якою пронизано цей епізод, полягає в тому, що «екс-наглядач опиняється при владі та намагається придбати колишній маєток своїх господарів» – ситуація, немислима в доконфліктні часи, але цілком реальна після краху старих суспільних структур. Це підкреслює, наскільки глибоко історичні зрушення (звільнення рабів, зміна влади) вплинули на приватне життя колишніх аристократів Півдня.

Іншим прикладом впливу історичних реалій на сюжет є проблема безпеки та насильства у повоєнні роки.

Реконструкційні Акти 1867 року активізують політичне життя, у романі згадується реєстрація виборців, участь афроамериканців у муніципальних виборах Атланти, поява радикальних «килимових мішків». Саме в цей час ветерани Конфедерації організують таємні нічні загони, прагнучи «захистити честь жінок» – літературний відгомін зародження Ку-Клукс-Клану. Смерть Френка Кеннеді під час рейду проти «небезпечного табору» – художня алюзія на реальні позасудові «вилазки», що прокотилися Півднем 1868-1871 рр.

У романі описано епізод, де група південців в Атланті вдається до самосуду (нападу на табір вільних чорношкірих і «килимових мішків») у

відповідь на злочини, що почастишали, – явний відсил до діяльності таємних расистських організацій на кшталт Куклукс-клану, які виникли на Півдні після війни. Для персонажів роману ця подія має фатальні наслідки: чоловік Скарлетт, Френк, гине під час каральної вилазки, а решту атлантських джентльменів рятує від арешту місцева куртизанка, забезпечивши їм алібі. Цей драматичний епізод також впливає з історичного контексту – зростання напруження та беззаконня в умовах воєнної поразки. Він демонструє, як атмосфера післявоєнного насильства безпосередньо переплетена з долями героїв, додаючи сюжетові трагічної напруги.

Окрім великих подій, роман включає численні дрібніші історичні реалії, що надають йому достовірності та впливають на розвиток дії. Наприклад, морська блокада південних портів силами Союзу, яка спричинила нестачу товарів на Півдні, відображена в сюжетній лінії Ретта Батлера – професійного контрабандиста (блокадопробивача). Його збагачення на військовій спекуляції, а також дефіцит товарів першої необхідності (як-от тканин, ліків), з яким зіштовхуються героїні в Атланті, відповідають економічним реаліям 1860-х років.

У романі зазначено, що в розпал війни Ретт, раніше вигнаний зі «приличного» товариства за скандальну поведінку, раптом стає бажаним гостем у домах, адже як блокадопробивач він може постачати дефіцитні речі – оксамит, чай, сіль тощо. «Ретта... знову приймають у вищому світі, коли його ділова активність забезпечує суспільство жаданими товарами» – ця сюжетна деталь базується на реальній ролі контрабандистів, що були ледь не єдиним джерелом розкоші на ізольованому Півдні [33, 188].

Таким чином, навіть такі аспекти, як воєнна економіка та блокада, знаходять відображення в долях героїв і поворотах інтриги.

Отже, історичні події Громадянської війни та Реконструкції не лише складають фон, а й суттєво визначають напрям розвитку сюжету роману. Війна диктує випробування для персонажів – від юнацького запалу і горя втрат до боротьби за виживання у зруйнованому краї. Кожен ключовий епізод твору

співвідноситься з реальними подіями: війна розлучає і вбиває, спалення Атланти ламає старий уклад, поразка Конфедерації ставить героїв у нові обставини, де доводиться пристосовуватися або гинути. Мітчелл майстерно вплітає фактологію (дати, місця, явища доби) у канву особистої історії Скарлетт, роблячи її переживання віддзеркаленням переживань цілого покоління південців. У результаті роман набуває епічного масштабу, де приватне життя героїв невіддільне від історичних подій.

1.4. Відображення американського суспільства XIX століття

Одна з головних причин, через яку «Віднесені вітром» мають таке історичне значення, полягає у глибині та багатстві, з якими Маргарет Мітчелл зобразила культуру та суспільство довоєнного Півдня, детально відтворивши різні сторони американського суспільства середини XIX століття. Роман заглиблюється в теми кохання, вірності та виживання на тлі Старого Півдня, даючи читачам безпрецедентний погляд на той період американської історії [44].

Маргарет Мітчелл показує соціальну структуру, побут, звичаї та менталітет тогочасної Америки через призму життя кількох родин на півдні США – О'Хара, Вілкс, Гамільтон та ін. Ця художня реконструкція суспільства містить як романтизований образ «старого доброго Півдня», так і реалістичне зображення глибоких соціальних зрушень, спричинених війною.

Роман достовірно відтворює стратифіковану соціальну піраміду південних штатів напередодні війни.

Із початку XIX ст. Південь США перетворився на монокультурну «бавовняну імперію» (Cotton Kingdom). Відкриття механічного джинового преса (1793 року) та світовий попит на дешеву сировину стимулювали безпрецедентне розростання плантацій. Приблизно на 1860 рік у світі споживалися 5,4 млн. тюків бавовни, з них дві третини надходили саме з американських плантацій. Мітчелл постійно натякає на «золоту жилу»

бавовни, Джеральд О'Хара неодноразово повторює, що «кожен акр червоної землі може приносити по три центові монети на кілограм волокна». У творі згадано навіть сезонні ціни в Новому Орлеані, що демонструє авторську обізнаність із реальними біржовими котируваннями.

Ґрунтуючись на цій економічній основі, Південь розвинув характерну соціальну модель, котра майже не знала міської буржуазії, зате культивувала модель аграрної аристократії. Плантатори виявляються не тільки землевласниками, а й локальними політиками, судьями та своєрідними «батьками» для залежних верств. Ідея патерналістського порядку звучить у романі через Джеральда, він упевнений, що його раби «мають усе потрібне й віддячують щирою відданістю». Саме таку риторику в 1850–1860-х років публічно відстоювали сенатори-південці, підкреслюючи, що рабство – «не гріх, а біле піклування про чорну дитинність».

На вершині ієрархії стояли великі плантатори – землевласники, до числа яких належать родини героїв (О'Хара з їхньою плантацією Тара, родина Вілкс із маєтком Дванадцять Дубів тощо). Проте навіть всередині цього класу існували градації статусу, так старі аристократичні родини «чистокровних» плантаторів (наприклад, предки Скарлетт по материнській лінії, родина Робійяр з французькими коренями) вважалися вищими за людей «нижчого походження», які самі вибилися в плантатори – як ірландець Джеральд О'Хара, батько Скарлетт. Він самотужки прибув до США з Великої Британії у віці 21 року. Єдиним його майном на той момент був одяг, у якому він прибув, і два шилінги, що залишились після купівлі квитка. Завдяки своєму гострому розуму Джеральд виграв невелику земельну ділянку у грі в покер. Хоч земля й була незначною за площею, він дбайливо розвивав її. Він добре розумів, що лише через володіння землею та статус землевласника можливо досягти успіху в аграрно зорієнтованому суспільстві Півдня США. Тож він поступово скуповував рабів, зводив нові будівлі, вирівнював ґрунт і засаджував угіддя бавовною. Урешті-решт родюча червона земля принесла йому великі

економічні дивіденди та забезпечила вдалий старт його плантаційного господарства [30, 130].

Безпосередньо під плантаторами у соціальній ієрархії розташовувалися дрібніші землевласники та оупері (наглядачі на плантаціях), які самі не володіли великою власністю, але належали до привілейованого білого населення.

Далі йшли білі фермери-середняки та ремісники.

В романі простежуються внутрішні поділи білої верхівки простежуються за такими критеріями, як походження, кількість рабів і французька, британська гілка:

– «стара кров» (випадки, коли предки володіли землею ще до війни) явно протиставлена «новим грошам». Сім'я Вілксів усюди позначена як «чиста саксонська», тоді як ірландець Джеральд О'Хара добувається статусу за допомогою наживи та авантюри;

– плантатор, що мав більш як 100 рабів, потрапляв до верхівки, що становила 2% населення; менше 20 рабів – «джентрі», а не «барони». О'Хари тримають близько п'ятдесяти рабів – отже, балансують між двома щаблями; Джеральд постійно намагається наростити їх кількість, аби «підтягнутися» до справжньої еліти;

– у романі з'являються прізвища Робійяр, Фонтейн, Калверт, що підкреслює етнічну мозаїку білих південців. Франко-креольські дами – втілення світського шику, саксонці – «цільнокровна порода», ірландці – «джоліві, запальні, але трохи новачки».

Раби формально стояли на нижчих щаблях соціальної драбини, проте й серед них існувала своя ієрархія: домашня прислуга та дворівні раби (няні, покоївки, кухарі), які близько спілкувалися з родиною хазяїна, вважалися «вищими» за рядових робітників на плантаціях. Цю градацію чітко показано в романі на прикладі слуг Скарлетт, таких як Маммі (няня) та Ділі (служниця), які мають вищий статус і гордість порівняно з чорноробами.

Показово, що навіть рабів Мітчелл зображує сприйнятливими до упереджень класового характеру – вони зневажливо ставляться до бідних білих, так званого «білощербоду». Так, усі раби в романі дивляться з висока на родину Слеттері – зубожілих білих орендарів, які мешкають по сусідству з Тарою, – називаючи їх «сміттям» [27].

Основна сюжетна лінія роману розгортається навколо пристрасного, але безнадійного кохання Скарлетт О'Хара до Ешлі Вілкса, яке виходить за межі класових обмежень. Скарлетт походить з родини ірландських іммігрантів, відзначається сміливістю, внутрішньою силою та готовністю кидати виклик суспільним нормам і традиціям. Ешлі ж уособлює стару південну аристократію, для якої характерні стриманість, вірність спадковим цінностям і небажання приймати зміни – зокрема й у виборі супутниці життя, яку він обирає не за пристрасною, а за духовною та соціальною подібністю. Ці відмінності створюють глибоку прірву між Скарлетт й Ешлі.

Таким чином, традиційна соціальна структура Півдня була вкрай жорсткою та кастовою, що ілюструється взаєминами персонажів до війни.

Невід'ємною складовою суспільства Півдня XIX ст. був інститут рабства й породжені ним расові відносини. Роман Мітчелл відображає цю сторону життя досить повно, хоча й через призму південного, часто ідеалізованого погляду. На плантації Тара, як і на інших, десятки чорношкірих людей перебувають у статусі рабів, виконуючи всю тяжку працю і забезпечуючи розкішне життя білих господарів. Взаємини між білими персонажами та їхніми слугами в романі виписані в руслі патріархальної моделі: доброзичливий, але владний «пан» (наприклад, Джеральд О'Хара) та «вірні слуги», які попри неволю люблять свій дім і родину хазяїна. Такий патерн відносин, зображений у романі, відбиває поширений на Півдні міф про «лагідне рабство», нібито взаємовигідне та навіть сімейне за духом. Наприклад, нянька Маммі і старий слуга Порк показані майже як члени родини О'Хара, віддані їй навіть після скасування рабства [34].

Водночас Мітчелл не обходить і расову ідеологію, яка панувала в тому суспільстві, в романі часто артикулюється думка, що чорношкірі потребують опіки білих і неспроможні самостійно існувати – типові стереотипи епохи [20].

Авторка акцентує на расовій належності персонажів понад півтисячі разів. Так, дослідники підраховали, що слово «негр» або інші позначення чорних (наприклад, просторічне *darky*, укр. «чорнюк») вжито на сторінках роману 545 разів. При цьому грубий расовий епітет «nigger» у тексті звучить 104 рази (і завжди його вимовляють саме чорні персонажі між собою), тоді як білі герої вустами героїв уживають більш «ввічливе» слово *negro* 202 рази. Ця лінгвістична деталь – частотність расової лексики – підкреслює, наскільки центральним був фактор раси у світогляді тодішнього суспільства та як сильно він присутній у романі. Авторка роману, очевидно, прагнула відтворити автентичну атмосферу 1860-х років, тому й не уникає лексики, типової для білих південців тієї доби, хоча сучасному читачеві вона видається образливою.

Зображуючи американське суспільство XIX ст., авторка значну увагу приділяє питанню гендерних ролей і моральних норм у допоєнному Півдні. Перед війною панували чіткі уявлення про те, якими мають бути «справжній джентльмен» і «південна леді». Чоловіки з аристократичних родин виховувалися в дусі честі, галантності та зверхності щодо нижчих класів і рас; від них очікували хоробрості на війні, підприємливості в господарюванні та захисту «честі» своїх жінок. Жінки ж виховувалися як уособлення домашнього вогнища та доброчесності; жінка мала бути ніжною, скромною, релігійною та покірною чоловікові.

Образ «південної леді» – ключ до розуміння моралі регіону. Повсякденний кодекс передбачав:

- скромність мовлення (не говорити про гроші, бізнес, політику);
- чіткий контроль тілесності (корсет, рукавички, парасолька від засмаги);
- безумовний авторитет чоловіка-опікуна (батько, брат, чоловік).

В романі такі традиційні ідеали втілені в образі Мелані Гамільтон – м'якої, благородної та самовідданої жінки, яку суспільство визнає справжньою леді. Мелані – канонічна репрезентація цього ідеалу. Проте війна вносить деструкцію та Скарлетт, одягнувши спідницю з мішковини та схопивши револьвер, порушує всі три пункти. Роман демонструє, як колективне лихо перетворює строгу гендерну піраміду на гнучку «сферу», жінки отримують економічні важелі, а чоловіки – досвід травми й безсилля.

Головна героїня Скарлетт своєю незалежною та свавільною вдачею вже з юності порушує багато неписаних правил, вона любить привертати увагу, фліртує всупереч строгому етикету, говорить відверто про те, про що «не личить» жінкам говорити. До війни за це її часто засуджують, але загалом стабільний соціальний устрій стримує Скарлетт в певних рамках (наприклад, вдовство змушує її носити траур і сидіти вдома, підкоряючись традиції).

Однак війна та її наслідки докорінно змінюють соціальний лад і руйнують усталені норми – цю тезу роман демонструє особливо яскраво. Катаклізм Громадянської війни призвів до ламання традиційної соціальної структури та переоцінки цінностей у південному суспільстві. Як пише дослідниця П. Р. Менон: «традиційна негнучка класова структура Півдня була зламана війною». Ті, хто до конфлікту стояв «високо» в суспільстві, опинилися приниженими, натомість представники нижчих прошарків, які мали практичні здібності чи ініціативність, отримали шанс піднятися соціальними щаблями в нових умовах [32, 65].

Наприклад, аристократи на кшталт Ешлі Вілкса після війни зовсім розгублені та мало корисні в практичному житті – не маючи ні землеробських навичок, ні підприємницької хватки, вони ледь виживають. Натомість бідний «білощербод» Вілл Бентін, ветеран війни, завдяки своїй працьовитості фактично стає новим господарем Тари і бере шлюб із Суеллен О'Хара – хоча до війни шлюб сільського бідняка й дочки плантатора був би неможливий, тепер Скарлетт рада такому зятеві, бо він здатен прогодувати родину. Інший приклад – подруга Скарлетт Кетлін Калверт, що походила з багатого роду,

після війни виходить заміж за свого ж колишнього керуючого фермою, аби тільки забезпечити хворого брата опікою, тобто виживання стає пріоритетом над становими забобонами.

Ламаються й суворі дошлюбні правила, до прикладу, молоді люди під час війни одружуються квапливо, «поки хлопців не забрали на фронт», не надто зважаючи на колишні довгі ритуали залицяння. Саме так Скарлетт, піддавшись імпульсу образи, виходить заміж у 17 років за першого зустрічного (Чарльза Гамільтона), чого до війни ніколи б не сталося.

Війна та повоєнні труднощі вплинули також на перерозподіл ролей між статями. Чоловіки Півдня зазнали колосальних втрат – багато хто загинув або повернувся інвалідом, тому жінки волею-неволею мусили брати на себе нетипові раніше функції (працювати, заробляти, приймати господарські рішення) [21, 57]. Скарлетт О'Хара стає яскравим символом цієї зміни – в мирний час вона б просто залишалася домогосподаркою, але війна і злидні змушують її самим забезпечувати родину і керувати бізнесом. Героїня береться за комерцію (лісопильний бізнес), успішно конкуруючи з чоловіками-підприємцями, що викликає осуд консервативної частини суспільства Атланти.

Повоєнне суспільство, яке постає в романі, – це світ перевернутих статусів і викликів до колишньої моралі. Мітчелл не приховує цього хаосу. Наприклад, класичні моральні устої дають тріщину й те, що колись було скандалом, тепер пробачають, якщо цього вимагає вигода чи виживання. Ретт Батлер, як вже згадувалось, був вигнанцем, бо порушив етикет, але війна зробила його багатим і благодійником міста – тож йому знову відчинені двері салонів. Ще більш різкий приклад – повія Белль Вотлінг, яка до війни була знаною грішницею, а після війни саме її вчинок рятує «репутацію» найкращих родин Атланти (вона одна прикриває їхніх чоловіків після нічної розправи, надаючи алібі).

Блокада портів зумовила гіперінфляцію: фунт чаю дорожчав у Атланті в сорок разів, шиньон із людського волосся – у двадцять. Саме на цьому ґрунті

постає постать Батлера-контрабандиста. Він є своєрідним концентратом нового капіталізму (космополітичний, цинічний, мобільний). Його швидке збагачення реплікує реальний феномен «крихітної групи ділків», які за чотири роки війни накопичили капітал, співмірний зі старими кланами, що будували свої статки сто років.

У романі епізодично з'являються «килимові мішки» з Півночі – адвокати, маклери, підрядники, що отримали контракти на відновлення залізниць, однак саме їхні податкові махінації створюють головну загрозу Тарі. Таким чином, Мітчелл показує зародження класу спекулятивного капіталу – попередників промислової буржуазії Нового Півдня.

Через такі сюжетні ситуації роман показує глибину суспільної трансформації – і водночас їх можна трактувати як іронічний коментар на адресу колишньої південної моралі, котра виявилася безсилою перед лицем реального випробування.

В цілому, роман «Віднесені вітром» відбиває ідеологію та міфи свого часу, водночас зображаючи реальні соціальні зміни. З одного боку, роман пройнятий ностальгією за довоєнним порядком – «Старим Півднем», що зник назавжди. Ця ностальгія відповідає так званій ідеології «Lost Cause» («Загубленої справи»), яка склалася наприкінці XIX ст. серед білих південців; вона виправдовувала справу Конфедерації, зображала довоєнний Південь як світ лицарства та благородства, применшувала роль рабства як причини війни й змальовувала поразку як трагедію, спричинену не стільки рабством, скільки «жорстокістю» Півночі.

Роман М. Мітчелл значною мірою поділяє цей погляд, він пропонує білим читачам упорядковане бачення минулого, згідно з яким рабство уявляється як м'яка, мало не доброзичлива інституція, а Громадянська війна ніби й не була потрібна – її трактують як акт жорстокості з боку Півночі та водночас як необхідний етап дорослішання нації [50].

Дійсно, у романі практично не показано жодних жахів рабства – навпаки, колишні раби здебільшого щасливі у своїй службі (образи типу

Маммі чи вірного дворецького Порка), а після звільнення частина з них зображена як дезорієнтовані або схильні до злочинності (як нападники з Шантітауна). Так само причина війни майже не пов'язується з моральним питанням рабства й в центрі уваги – «оборона рідної землі» південцями та їхні страждання від вторгнення янки. Це свідоме історичне зміщення акцентів, яке пізніші критики називали «продовженням плантаційного міфу, що спотворює історію Півдня».

З іншого боку, твір не можна звести лише до ідеалізації – Мітчелл все ж показує, що війна знищила світ південців. Роман чесно визнає, що старий порядок не витримав випробування, та післявоєнна реальність жорстоко покарала багато ілюзій. У фіналі читач бачить не казкове відродження «старого доброго Півдня», а радше переродження тих, хто зумів підлаштуватися. Так, Скарлетт, попри особисті втрати, виходить із катастрофи загартованою й сповненою рішучості жити далі (її знамените «І завтра буде день»), тоді як мрійник Ешлі залишається безпорадним у новому світі, а глибоко моральна Мелані гине, виснажена тягарем пережитого [14].

Отже, роман «Віднесені вітром» репрезентує панорамну картину американського (передусім південного) суспільства ХІХ століття – від блиску аристократичних балів до злиднів повоєнної пори – крізь призму долі однієї жінки та її оточення. У цьому суспільстві співіснують різючі контрасти, такі як багатство і рабство, лицарські кодекси честі і расові упередження, вишукана культура й насильство війни. Маргарет Мітчелл майстерно показує, як велика історія – війна і мир після неї – переломлюється в приватному житті, соціальні катаклізми змушують переглядати мораль, руйнують одні сім'ї та гуртують інші, стирають давні межі між людьми. Через це роман набуває універсального звучання, виходячи за межі конкретної епохи.

Висновки до розділу 1

Перший розділ засвідчує, що «Віднесені вітром» неможливо сприймати поза історичним полотном, на яке спиралась Маргарет Мітчелл. Громадянська війна та доба Відбудови не лише формують тло роману – вони стають активним «персонажем», що визначає траєкторії доль Скарлетт, Ретта, Ешлі та Мелані. Авторка корелює кожен ключовий поворот сюжету з конкретними датами, битвами й економічними зрушеннями; тому приватна драма героїв віддзеркалює колективний досвід цілого покоління південців, які втратили старий світ і мусили виборювати новий.

Дослідження історичних подій показало, що Мітчелл майстерно вплітає у роман не лише хроніку воєнних кампаній, а й тонку соціально-економічну тканину епохи (морську блокаду, гіперінфляцію бавовняної цивілізації, контроверсійну політику Фрідменського бюро, зародження капіталу «нових господарів життя»). У такий спосіб письменниця репрезентує складну динаміку руйнування традиційної плантаційної ієрархії та формування нового соціального ландшафту, де різко перерозподіляються гендерні й расові ролі. Романтичний міф «Старого Півдня» у тексті співіснує з реалістичним свідченням шокової трансформації, а контраст між естетизованою довоєнною ідилією та суворою повоєнною дійсністю підкреслює глибину історичного зламу.

Мітчелл демонструє жорстку кастовість, економічну залежність від рабства та патріархальні гендерні кодекси, залишаючи читача із подвійним відчуттям, ностальгією за втраченим устроєм і усвідомленням його неминучого краху. Отже, історико-культурний контекст, окреслений у першому розділі, виявляється ключем до розуміння художньої логіки «Віднесених вітром».

РОЗДІЛ 2 ПРОБЛЕМАТИКА ВІЙНИ У РОМАНІ «ВІДНЕСЕНІ ВІТРОМ»

2.1. Війна як руйнівна сила: фізичні та моральні втрати

З історичної точки зору Громадянська війна стала найкривавішим конфліктом у США, сучасні обрахунки називають цифру понад 650 тисяч загиблих, що дорівнює приблизно 2% усього населення країни середини XIX століття [21, 193].

Окрім людських жертв, війна принесла руїну інфраструктури, так, за статистикою, лише в Джорджії було знищено понад 2600 км залізничної колії, сотні мостів, десятки містечок і фабрик [23, 109].

Роман М. Мітчелл «Віднесені вітром» приділяє значну увагу темі війни, зображуючи її не лише як історичний фон, але й як руйнівний чинник, що кардинально змінює життя героїв та випробовує їхні цінності. У межах південницького погляду авторки Громадянська війна постає трагічною добою, яка знищила колишню ідилію плантаторського раю вторгненням янки. Війна у романі представлена з яскравою емоційною силою – як всеохопна катастрофа, що несе фізичне спустошення та моральні втрати, стаючи визначальним випробуванням для персонажів. Отже, Громадянська війна 1861-1865 років зображена Мітчелл як стихійне лихо, що нищить усталений устрій Півдня та завдає незліченних страждань [2].

У романі ці масштаби відбиті через долю Джорджії, читач бачить, як війна «спопеляє» Атланту й спустошує родинний маєток Тару. Кульмінаційний епізод підпалу Атланти восени 1864 року постає символом загибелі старого світу героїв – палаюче місто знаменує крах Півдня та колишнього способу життя Скарлетт О'Хари [16].

Літературознавці слушно називають цей художній підхід «парадигмою катастрофи», у якій війна функціонує не тлом, а самостійним «персонажем», здатним змінювати долі людей [20].

Авторка точно переповідає такі деталі, як вибухи зброярських складів, величезні стовпи диму, що їх було видно за 30 км, евакуацію населення під артилерійським вогнем. Не менше значення має опис спустошення сільських районів. Повернення Скарлетт до Тари – це концентрований образ плантаційної Джорджії після «маршу Шермана до моря», поля витоптані, плугами тягнуть напівмертвих мулів, склади зерна спорожнілі, будинки пограбовані. Скарлетт знаходить колись квітучий маєток розореним, а навколишні поля – пограбованими та випаленими. Героїня бачить, що «все, що не забрали, було зруйновано», і стикається з голодом і відчаєм. Джеральд О'Хара вже не здатен ні фізично, ні психологічно підтримувати родину; ця деталь втілює загальну картину паралічу старшого покоління південців, які втратили й майно, й символічну владу.

Цей момент – повернення до зруйнованого дому – надзвичайно важливий, бо саме тоді Скарлетт усвідомлює масштаб катастрофи та дає знамениту обіцянку, що «ніколи більше не буде голодувати», навіть якщо заради цього доведеться переступити через будь-які правила. Через такий досвід Мітчелл підкреслює, що війна забирає в героїв усе матеріальне та комфорт, змушуючи їх боротися за виживання.

Протягом усієї війни південці демонструють гордість за Конфедерацію, що часом видається навмисно неосвіченою. Армія Союзу неухильно заганяє конфедератів у «глухий кут» і захоплює південні міста, проте південці не припускають можливості поразки, доки в них не лишається іншого вибору, як визнати правду про те, що вони програли. Війна проноситься цими краями, спалюючи плантації, зводячи південців до злиднів і, зрештою, позбавляючи власників плантацій їхньої робочої сили, звільняючи поневолених чорношкірих людей. Злидні, у які потрапили багато колись заможних південців, залишають їм мало що, окрім сили волі, аби вижити; ті, кому вдається пристосуватися до нового способу життя, процвітають, творчо заробляючи гроші в Атланті, тоді як ті, хто занадто прив'язаний до старого життя, борються або, в окремих випадках, зазнають повної невдачі. Таким

чином, Громадянська війна завдає Півдню значної шкоди й змушує його починати все спочатку [48].

Війна у романі виступає тотальною руйнівною силою не тільки у фізичному сенсі (пожежі, руїни, загибель людей), але й у моральному. У перших розділах показано романтичні ілюзії молодих південців щодо війни – вони сповнені ентузіазму, впевнені в швидкій перемозі та не замислюються про можливі трагічні наслідки. Проте ці ілюзії дуже швидко розвіялися під ударами реальності: «багато юнаків вирушають на війну, несвідомо не здогадуючись про можливий фінал... але ілюзія безсмертя і азарт розсіюються, як учорашній сон, у ході перших бойових дій». Як тільки фронт наблизився до їхнього дому, герої втратили колишню безтурботність – на зміну юнацькому запалу прийшли страх, горе втрат і виснаження.

Авторка демонструє феномен «роздвоєння покоління», молоді хлопці, що весною 1861 року вирушали «заспівати янкі доброго жарту», повертаються каліками або не повертаються взагалі. На сторінках роману звучать списки загиблих під Геттісбургом; цей епізод позбавляє атлантських дам останніх ілюзій, перетворюючи патріотичний підйом на всенародну жалобу. Психотравма постійних похоронів для жіночої частини суспільства відображена через образ місіс Вілкс-старшої, яка після звістки про смерть сина втрачає розум, оскільки травма стає сильнішою за соціальні ролі та етикет.

Особливо виразно Мітчелл демонструє руйнування «кодексу південного джентльмена». До війни поняття честі й манер мали майже сакральне значення (дуель за образу, церемоніали балу, жорсткий гендерно-расовий етикет) [12, 336]. Після війни колишні «лицарі» мусять просити шматка хліба або виконувати некваліфіковану працю. Ешлі Вілкс – мальовничий приклад морального банкрута, нездатного прийняти нову реальність; повернувшись із фронту, він боїться будь-якої практичної дії й живе виключно спогадами. Цей образ збірний, він відтворює стан тисяч колишніх офіцерів Конфедерації, інтелігентних, але економічно безпорадних [32, 64].

Скарлетт, яка спершу була байдужа до «чоловічих розмов» про війну та продовжувала думати лише про бали та залицання, дуже швидко змушена опікуватися пораненими, допомагати у шпиталі, а згодом тікати під обстрілами з охопленої полум'ям Атланти. Постійний ризик смерті, тяжкі побутові умови та новини про загиблих знайомих – все це лягає на героїв важким психологічним тягарем.

У сцені, де героїня застрелює дезертира – північника, що намагається пограбувати Тару, – авторка навмисне стирає кордон між «жіночою слабкістю» і «чоловічою відвагою». Життя під диктатом війни вимагає нової етики, право на самозахист стає вище за нескромність або святість життя нападника. Ця точка зламу ілюструє, що моральні параметри довоєнного часу непридатні у світі, де виживання перетворюється на єдину життєву мету [8, 247].

Малою кров'ю війна не закінчується і для економіки. Читач бачить, як колишні багатії змушені продавати коштовності, а колишні раби шукають роботу або йдуть до військових загонів янки. Грунтовні економічні дослідження Відбудови підтверджують, що за перші п'ять повоєнних років обіг грошей на Півдні скоротився майже вдвічі, а вартість нерухомості у Джорджії впала на 60% [11, 316].

У романі цей статистичний факт «перекладається» на грошові труднощі, Тара опиняється під загрозою продажу через нові податки, а Скарлетт змушена одружитися з Френком, щоби врятувати землю. Подібні приклади не поодинокі, авторка швидкими штрихами змальовує картину загального зубожіння, де навіть «найшляхетніше минуле» вже не здатне прогодувати людей.

У процесі війни й Відбудови формується «нова» економічна еліта. Синів плантаторів замінюють спритні бізнесмени-посередники, карпетбегери з Півночі й контрабандисти, подібні до Ретта Батлера. У сцені балу для збору коштів на лікування поранених Ретт ледве не силоміць змушує публіку визнати, що саме його «чорний ринок» забезпечує Атланту харчами й

тканинами, а відтак дарує йому новий соціальний капітал. Так Мітчелл демонструє, що війна зрушує вісь соціальної піраміди, піднімаючи нагору тих, хто володіє ресурсами, а не походженням.

Отже, війна знищує старі моральні табу, заради порятунку рідного маєтку героїня йде на обман, розрахунковий шлюб та інші кроки, які б засудили в мирні часи. Мітчелл виправдовує таку «аморальність» в екстремальних обставинах – адже на кону стоїть життя та честь сім'ї. Втрати від війни вимірюються не лише числом загиблих, але й глибиною душевних ран тих, хто вцілів. Персонажі втрачають рідних (Скарлетт хоронить матір, батька, двох чоловіків), переживають крах молодечих мрій (Ешли повертається з фронту зовсім іншою людиною, надломленою і безцільною), бачать, як горді колись односельці падають духом або опускаються до злочинів.

Усеохопна руйнівність Громадянської війни втілюється у романі через «майнові» й «тілесні» метафори. «Символіка попелу» повторюється: зруйнована Атланта, гірка червона земля Тари, випалені бавовняні поля. Війну часто описують словами «scorched» («випалена»), «ravaged» («сплюндрована»), «shattered» («зламаний»). Ці епітети створюють відчуття тотального очищення – щоб народився новий соціальний лад, старий мусить бути стертий до оснування. Мітчелл, проте, не оскаржує трагізм цього «очищення», вона робить емоційний акцент на больових точках – смерть матері, самогубство злиднів, пожежа майна. І все ж, у самому кінці вона залишає для героїв шанс: після руйнації починається відродження.

Таким чином, війна в «Віднесених вітром» постає як всеохопний руйнівник, що фізично спустошує край (пожежі, розруха, загибель людей) і морально ламає або змінює тих, хто пережив лихо. Під впливом війни герої втрачають невинність, світогляд південців зазнає краху: старий добрий світ Півдня зникає «наче сон» – у полум'ї боїв і пожеж він безповоротно віднесений за вітром. Водночас через це випробування проявляються справжні риси характерів персонажів, гартується їхня воля або ж, навпаки, оголюється слабкість. Ця думка підводить до аналізу того, як саме війна вплинула на

головних героїв твору – Скарлетт О'Хару, Ретта Батлера та Ешлі Вілкса, – адже кожен із них зазнав докорінних змін.

2.2. Вплив війни на життя головних героїв (Скарлетт О'Хара, Ретт Батлер, Ешлі Вілкс)

Роман «Віднесені вітром» яскраво зображує, як люди епохи Громадянської війни виборюють право на існування. У цій щоденній боротьбі оголюється не тільки їхня незламна жага життя, а й велич та приховані темні глибини характеру, що прориваються назовні під тиском долі. Кожен герой проходить свій неповторний шлях, окреслений власними рисами, історичними обставинами й соціальним тлом. Особистість будується під впливом епохи, суспільного устрою та середовища, де зростала.

Громадянська війна у США стає переломною подією, що докорінно змінює долі й характер головних героїв роману М. Мітчелл «Віднесені вітром». Війна знищує усталений уклад їхнього життя, руйнує соціальні й моральні підвалини Старого Півдня, ставлячи персонажів перед необхідністю радикально перебудуватися або загинути. Ця війна «перевернула їхній світ» – усе, у що вірили герої, виявилось «розвіяним вітром» разом із загибеллю старого суспільного ладу. На прикладі Скарлетт О'Хари, Ретта Батлера та Ешлі Вілкса роман розкриває широкий спектр психологічних, соціальних і моральних трансформацій під впливом воєнного лихоліття.

Скарлетт О'Хара на початку твору постає як легковажна, егоїстична й розпещена дочка плантатора, зосереджена на світських розвагах і романтичних мріях. Проте жорстокі реалії Громадянської війни й Реконструкції змушують її швидко подорослішати та переглянути свої життєві пріоритети. Дослідники відзначають різку еволюцію мотивації героїні і якщо до війни нею рухало кохання (насамперед шалене захоплення Ешлі), то після пережитих потрясінь війна «змінює її пріоритети з романтичного кохання на прагнення фінансової безпеки та стабільності» [39, 9].

Скарлетт стикається з голодом, втратою близьких, розоренням рідної плантації Тари – і це породжує в ній залізну рішучість вижити за будь-яку ціну. Вона присягається, пройшовши через жахи війни і голод, що ніколи більше ні вона, ні її родина не страждатимуть від голоду, покладаючись відтепер тільки

на власні сили. Ця знаменита сцена присяги на тлі згарища Тари символізує психологічний перелом у героїні, коли страх і відчай трансформуються в гнів і непохитну волю до життя.

У повоєнних розділах роману Скарлетт демонструє надзвичайну адаптивність і практичність, ламаючи традиційні гендерні та моральні норми свого середовища. В умовах розвалу старого суспільства вона бере на себе відповідальність за долю родини та плантації, показуючи себе здібною керівницею та діловою жінкою. За словами дослідників, під загрозою голодної смерті ця героїня проявляє непохитну рішучість й іде на будь-які кроки, щоб вижити – особисто обробляє землю, керує цілим господарством, успішно займається бізнесом, а за потреби навіть здатна вбити людину для самозахисту [40].

Така поведінка різко контрастує з її довоєнним образом ніжної південної «леді» і шокує оточуючих, проте відображає нову реальність, у якій виживання стає головним моральним імперативом. Скарлетт поступово втрачає сентиментальність і соціальну покірність, натомість виробляє «твердіший характер» і егоїстичну підприємливість, що раніше засуджувалися в патріархальному суспільстві [26]. Вона мислить раціонально та прагматично, часто відкидаючи традиційні уявлення про жіночу честь чи милосердя заради досягнення поставленої мети. Літературні критики підкреслюють, що розвиток Скарлетт від розбалуваної дівчини до загартованої жінки ділової хватки точно відбиває еволюцію самого Півдня, де з аристократичного «лежачого» світу до зруйнованої війною країни, яка вимушено перетворюється на прагматичного «виживальника» [53, 54].

Таким чином, війна для Скарлетт стає суворою школою життя, де формується її нова ідентичність – «сталева магнолія» Півдня, що здатна процвітати на руїнах старого світу.

Ретт Батлер ілюструє усвідомлене неприйняття довоєнних ідеалів Півдня ще від самого початку, на відміну від вимушеної самозміни Скарлетт під тиском обставин.

Ретт змальований як цинічний реаліст і авантюрист, який не мав ілюзій щодо «святої справи» Конфедерації. Він відверто висміює романтизовані уявлення південців про власну непереможність, заявляючи, що Південь – це лише «бавовна і пиха», й передрікає неминучу поразку у війні.

Така відвертість робить його чужинцем серед шляхетного товариства Старого Півдня – на початку роману Батлер має скандальну репутацію «чорної вівці», відлученого від пристойного товариства. Втім, саме тверезий погляд Ретта дозволяє йому зайняти вигідну соціальну позицію в буремні часи, не переймаючись риторикою честі, він стає спекулянтom і контрабандистом, наживаючи величезні статки на війні. У період, коли навколишні жертвують собою «за ідею», Ретт хладнокровно дбає про власну вигоду й адаптується до нових умов – за що сучасники таврують його зрадником і безчесним ділком. Війна для нього – нагода скористатися хаосом, і він уміло це робить, утілюючи собою новий тип південця, позбавленого старомодного ідеалізму.

Однак образ Ретта не зводиться до цинічного егоїзму – поступово війна й особливо повоєнна реальність впливають і на його внутрішні цінності та почуття. Попри показну зневажливість, Батлер не позбавлений людяності, він щиро захоплюється відважними жінками на кшталт Мелані, виявляє глибоку любов до спільної з Скарлетт доньки, заради якої готовий навіть частково примиритися зі старою елітою Атланти. Показово, що наприкінці війни Ретт усе ж вступає до армії Конфедерації – коли поразка вже неминуча – проявивши рису, близьку до запізнiлого патріотизму чи сентименту [18, 11].

У післявоєнні роки він, розбагатівши, намагається забезпечити родині місце в оновленому суспільстві (зокрема, вступає в політичний істеблішмент Демократичної партії задля майбутнього доньки). У літературознавчих інтерпретаціях Ретта часто розглядають як символ «Нового Півдня» – пристосованого до ринкової доби, позбавленого лицарських ілюзій та готового іти вперед за рахунок відмови від минулого. Він – динамічний, рішучий, життєлюбний і навіть безжальний у прагненні вижити, чим вигідно відрізняється від старої гвардії джентльменів на кшталт Ешлі.

Водночас трагедія Ретта полягає в тому, що, досягнувши всіх зовнішніх атрибутів успіху у новому світі, він втрачає те, до чого прагнув у глибині душі – кохання Скарлетт і сімейне щастя. Фінал роману показує внутрішню спустошеність Батлера, розчарований особистими втратами, він зрештою теж відчуває нищівну ностальгію за невловимим ідеалом минулого, «чарівністю та грацією» старого світу, яку вже неможливо повернути [38].

Таким чином, війна змінює Ретта в соціальному вимірі (він перетворюється на успішного ділка нової епохи) і в морально-психологічному (цинізм поступається місцем глибоко прихованим почуттям, які зрештою приносять йому душевний біль). Ретт Батлер уособлює ту частину південного суспільства, що вижила ціною моральної переоцінки, пристосувалася та рухалася вперед, але не змогла уникнути тягаря втрат і каяття, породжених війною.

Ешлі Вілкс проходить крізь горнило війни кардинально іншим шляхом – образ, який у романі контрастує і з Скарлетт, і з Реттом, уособлюючи трагічну непристосованість старої аристократії Півдня до нових реалій. До війни Ешлі постає ідеальним джентльменом старого гарту, він освічений, витончений, мрійливий, живе в світі книжних ідей і родових традицій. Його ідеал – спокійне плантаційне життя в маєтку «Дванадцять Дубів», оточене комфортом і культурними розвагами, далеко від соціальних потрясінь. Важливо, що Ешлі не палкий прибічник Конфедерації чи ідеолог рабовласництва – він любить свій край «не за Конфедерацію, а за ту мирну, патріархальну життєву укладеність, яку мав на плантації».

Війна, по суті, знищує цей світ його мрій. Як зізнається сам герой, «якби не війна, він би щасливо прожив усе життя, похований у своєму маєтку» – натяк на те, що Ешлі був би радий залишатися в рамках старого порядку і ніколи не прагнув «нового світу». Проте війна невблаганно приходить і до нього, змушуючи долучитися до боротьби з обов'язку честі. Ешлі відважно воює в лавах південної армії (дослужившись до звання майора) і дивом виживає, проте після війни цей герой переживає глибокий внутрішній надлом.

Повернувшись у зруйнований дім, Ешлі виявляє, що його минуле назавжди втрачено, плантацію спалено, близькі друзі та родичі загинули або розпорошені, звичні суспільні устої зникли. У післявоєнному світі він відчувається чужинцем, неспроможним знайти своє місце. Письменниця підкреслює, що фактично для Ешлі кінець життя, яке він знав, настав у момент спалення «Дванадцяти Дубів» – далі існує лише фізична тінь колишнього себе. Психологічно Ешлі зламаний, він поринає у меланхолію, сповнений жалю за минулим, втрачає життєву ініціативу і цілком залежить від допомоги інших. Отже, війна зробила життя Ешлі «нестерпно реальним», і він не знаходить у собі мужності вижити у повоєнному світі, змушений поклатися на милість сильніших особистостей (фактично живе за рахунок Скарлетт, яка дає йому роботу та підтримує з поваги до Мелані) [15].

Ця залежність гнітить Ешлі та підточує його самооцінку як чоловіка: він відчуває, що втратив честь і призначення, адже не може більше самостійно забезпечувати родину та відповідати ідеалам, за якими жив до війни. В одному епізоді Ешлі навіть пропонує Мелані виїхати на Північ, щоб утекти від принизливої для нього реальності реконструйованого Півдня; він прагне хоча б десь відчути себе самостійним чоловіком, але зрештою лишається через умовляння дружини. Це свідчить про глибину його кризи та нездатність адаптуватися до нових умов.

Моральні засади Ешлі, що були його силою в мирні часи, обертаються слабкістю після війни. Він як і раніше надзвичайно принциповий, благородний і «правильний», дотримується кодексу честі старого Півдня – і саме ці риси роблять його неконкурентоспроможним у жорстокій повоєнній дійсності. Ешлі принципово не здатний переступити через свої уявлення про порядність, навіть заради добробуту сім'ї, що різко контрастує з поведінкою Скарлетт і Ретта. Як влучно зазначено дослідниками, Вілкс уособлює трагедію південної верхівки після Громадянської війни, будучи людиною честі й високої культури, він залишається непристосованим і безпорадним у новій епосі, тоді як менш сентиментальні герої типу Ретта процвітають, роблячи «все, що треба,

щоб вижити». Сама Мелані на смертному одрі визнає «непрактичність» Ешлі, розуміючи, що він приречений мрійник, нездатний боротися за успіх у реальному світі після війни.

Отже, війна спричинює для Ешлі Вілкса глибоку психологічну кризу та соціальний занепад, він втрачає свій дім, свій класовий статус і життєві орієнтири, не зумівши морально переозброїтися для життя у поствоєнній епосі. Його образ підкреслює болючий розрив між романтизованими ідеалами минулого та прагматичними вимогами сучасності, що настав після війни.

Характеристики героїв роману до війни та після систематизовані в Додатку А.

Таким чином, війна у «Віднесених вітром» постає не просто історичним тлом, але потужним каталізатором сюжетних і особистісних зрушень. На долях Скарлетт, Ретта і Ешлі авторка показує три різні моделі пристосування (або непристосованості) людини до екстремальних соціальних змін. Психологічні трансформації героїв варіюються від загартування характеру і розвитку «сталюного» прагматизму (Скарлетт, Ретт) до внутрішнього зламу та втрати сенсу життя (Ешлі). Соціально вони переживають ламання старих ролей і пошук (або втрату) нового місця в класовій структурі Півдня, колишня панянка стає діловою жінкою, авантюрист – магнатом, а аристократ – жебраком.

Моральні цінності героїв під тиском війни та виживання теж зазнають ревізії, оскільки деякі герої відкидають традиційну мораль заради порятунку (Скарлетт і Ретт демонструють аморалістичний практицизм), тоді як інші залишаються вірними старим принципам ціною власного занепаду (Ешлі залишається шляхетним навіть у злиднях). У підсумку, війна виступає чинником прискореного особистісного розвитку або деградації, висвітлюючи правдиві риси характерів.

Маргарет Мітчелл через долі своїх героїв художньо осмислює глибокі психологічні, соціальні й моральні зрушення, що їх приносить війна, хтось загартовується і знаходить у собі нові сили й відвагу, а хтось ламається під

тягарем утрат, не здолавши розриву зі звичним світом. Така науково-літературна інтерпретація підтверджується численними літературознавчими й історико-культурними дослідженнями твору, які одноставно наголошують, що війна в «Віднесених вітром» – це рушійна сила, яка кардинально перетворює особистість, оголюючи справжню сутність героїв і залишаючи незворотний слід у їхніх життях.

2.3. Зображення жінок у воєнний період: сила і витривалість Скарлетт

Світова історія сповнена жахливих сторінок, які оповідають про жорсткі злочини проти жінок під час війни. Незважаючи на те, що історія є наукою, необхідною людині, щоб уникнути помилок минулого, люди продовжують їх повторювати.

Південь, як відомо, мав давні традиції гордості і стійкості своїх жінок. Жінки, повні патріотизму, навіть не виходили заміж за тих шанувальників, хто не відзначився в бою [3, 158].

Маргарет Мітчелл робить такі спостереження, як «Південні чоловіки віддають жінкам все, крім похвали за те, що вони розумні». Героїня бабусі Фонтейн каже Скарлетт: «Бог задумав жінок бути боязкими переляканими істотами, і є щось неприродне в жінці, яка не боїться». Авторка також посилається на іншу культуру, щоб провести паралель із несправедливістю по відношенню до жінок. Ретт Батлер каже Скарлет, яка боїться танцювати на публіці під час жалоби, що система жалоби в Джорджії така ж варварська, як індуїстська Сатті, де вдова повинна стрибнути в вогнище похорону свого чоловіка та згоріти живцем [49].

Маргарет Мітчелл у своєму романі пропонує нетиповий для свого часу погляд на роль жінки у війні. Якщо традиційна південна література зображувала жінок переважно як пасивних ангелів домівки, що покійно чекають чоловіків з фронту, оплакують загиблих і моляться за перемогу, то у «Віднесених вітром» жінки стають активними учасницями подій і несуть на собі не менший тягар, ніж чоловіки. Авторка показує, що війна пробудила в

«слабкої статі» приховану силу, витривалість та здатність до дій, про які в мирний час ніхто й не здогадувався. Головна героїня – найяскравіший тому приклад, але й інші жіночі персонажі (Мелані Гамільтон/Вілкс, бабуся Фонтейн, служниця Маммі) також демонструють відвагу, самопожертву та волю.

У «Віднесених вітром» Громадянська війна ставить жінок у становище, коли вони повинні постояти за себе, поки чоловіки перебувають у бою. Жінки стрімко кидаються організовувати благодійні акції (збори коштів, продуктів та інші добровольчі заходи). Вони хочуть бачити своїх чоловіків мучениками, що віддали своє життя, захищаючи Батьківщину, і якщо таке трапляється з шанувальником, дівчата визнають заручини та відповідним чином сумують про загиблого.

Сила й витривалість Скарлетт О'Хари у воєнний період проявляються у кожному її кроці. Як вже зазначалося, замість того, щоб дотримуватися нав'язаного ідеалу «південної леді-мучениці», що покійно страждає, Скарлетт обирає бунтівний шлях боротьби. Вона не збирається розігрувати страждальницю та знаходити піднесення у патетиці війни, яка забирає чоловіків, «призначених їй оточувати».

На початку роману, коли починається війна, Мітчелл іронічно змальовує суспільний ентузіазм панянок, які з радістю шиють прапори та бинти, мріючи про героїчну смерть своїх кавалерів «заради благородної мети». Скарлетт, навпаки, такі сентиментальні пориви дратують – вона щиро не розуміє, чому всі довкола прагнуть говорити лише про війну і смерть, і не соромиться висловлювати своє невдоволення. Ця її «егоїстична» позиція насправді дуже людяна, оскільки Скарлетт цінує життя та не збирається добровільно жертвувати ані собою, ані близькими заради абстрактних ідей. Пізніше, коли війна вже палає у Атланті, авторка показує думки Скарлетт, вона не знаходить жодної романтики у тому, що навколо вмирають поранені, що молоді дівчата залишаються без наречених, і що її власне життя руйнується. Її вустами фактично артикулюється критика війни з точки зору жінки, яка прагне жити,

любити та ростити дітей. Таким чином, Скарлетт прагне практично діяти, аби вберегти себе та родину.

У ході війни Скарлетт використовує свою жіночність як інструмент, який допомагає їй здобути владу, щоб вона могла вижити у злиднях і поневіряннях. Наприклад, щоб зачарувати Ретта Батлера та переконати його дати їй грошей, вона шиє сукню із штор, а потім використовує свою сексуальність, щоб заманити Френка Кеннеді одружитися з нею. Однак, крім своєї сексуальності, Скарлетт також виявляє, що вона має здатність до бізнесу. Вона бере на себе управління лісопилкою Френка, і завдяки своєму діловому чуттю та готовності поводитися «не по-жіночому», вона зрештою стає багатшою, ніж більшість чоловіків Атланти.

Кульмінація цієї активної позиції – опис втечі з Атланти і повернення до Тари. У кризовий момент героїня бере ініціативу повністю на себе, вантажить поранену Мелані, немовля та прислугу на віз і, ризикуючи життям, пробивається нічними дорогами повз ворожі патрулі. Хоч як страшно їй самій, Скарлетт не дозволяє собі панікувати чи впасти в ступор – навпаки, саме вона стає тією опорою, на яку всі покладаються. Показово, що навіть пологи Мелані приймає саме Скарлетт, не маючи жодного досвіду – ця сцена демонструє як фізичну, так і моральну витривалість двох жінок, покинутих напризволяще у охопленому війною місті.

На противагу традиційному образу південної леді, Скарлетт О'Хара не бажає вдавати страждальницю й захоплюватися «великою справою», яка відбирає в неї чоловіків, покликаних оточувати її увагою. Інші жінки лише у щоденниках обережно зізнаються в подібних думках і зрештою так само скидають з себе романтизовані ролі. Розбещена й примхлива донька плантатора, впевнена у власній привабливості, могла б провести життя «справжньої дами», відвідувати бали, влаштовувати полювання, керувати плантацією, наглядати за рабами й розбивати серця всіх, хто необачно потонув у її смарагдових очах. Але спалахнула війна, що зруйнувала аристократичну, традиціоналістську культуру Півдня з її поклонінням Дамі, поступившись

місцем янки – зухвалим, жадібним до наживи й, на переконання південців, вульгарним.

Коли Скарлетт прибуває в Тару під час війни, плантація перебуває на межі того, щоб бути захопленою янки або занепасти. Любов Скарлетт до землі надихає її на порятунок за всяку ціну. У «Тарі» Скарлетт працює так, як це робив би чоловік у довоєнному суспільстві. Вона розуміє, що жіночі чесноти, яким навчила її мати, марні у світі, де доводиться боротися, щоб вижити. З цієї причини вона починає цінувати боротьбу, яку бачить в інших жінках навколо неї. Тільки після того, як вона бачить, що Мелані робить рухи, щоб убити непроханого гостя янки, наприклад, Скарлетт може подолати свої дрібні ревності та захопитися Мелані.

Вона годує та дисциплінує молодших сестер і хворого батька, на рівні з колишніми рабами працює в полі, щодня перемагаючи втому і голод. Авторка відверто милується цією здатністю героїні дивитися життю в обличчя, завзято боротися, долаючи перешкоди. Скарлетт втілює непохитну волю. Ця воля – перш за все до життя, до збереження себе та близьких – і є джерелом її витривалості.

Інші жіночі образи в романі підкреслюють різні грані жіночої сили під час війни. До прикладу, Мелані Вілкс, кузина й подруга Скарлетт, на перший погляд повна її протилежність, вона тиха, лагідна, фізично слабка. Проте і Мелані проходить випробування війною з честю. Вона працює медсестрою в госпіталі, віддаючи останні сили на догляд за пораненими, і жодного разу не скаржиться. Коли прийшлося тікати з Атланти, Мелані попри післяпологову гарячку знаходить в собі мужність перетерпіти пекельний біль і мовчки перенести дорогу, затиснувши в руці меч, щоб захищатися від ворогів, якщо буде треба. Скарлетт після цього випадку визнає, що раніше недооцінювала Мелані, у тендітному тілі крихкої леді криється залізна внутрішня стійкість. Весь період Відбудови Мелані підтримує Скарлетт морально, захищає її репутацію перед містянами, опікується дітьми – словом, виконує роль

морального «якоря», який не дає Скарлетт озлобитися чи опуститися остаточно.

Таким чином, Мелані представляє силу іншого гатунку (духовну, етичну). Якщо Скарлетт – уособлення фізичної витривалості і практичної кмітливості, то Мелані – приклад сили любові, доброти і вірності, що теж допомагають вижити у хаосі війни. У фіналі роману, коли Мелані помирає (вже після війни, у мирний час, виснажена пережитим), стає зрозуміло, наскільки важливою була ця її духовна підтримка для всіх, і Скарлетт, і Ретт відчують, що втратили «останню опору» свого світу. Цей сюжетний момент підкреслює, що жінки своєю силою (фізичною чи духовною) тримають на собі родину та суспільство, особливо у лихі часи [13, 74].

Мітчелл також звертає увагу на інших жінок – другорядних персонажів, через яких показано, як війна руйнує чи змінює жіночі долі. Наприклад, сестри Скарлетт, Суеллен і Карін, спершу зображені як егоїстичні та легковажні панянки, після війни змушені тверезішати. Так, молодша, Карін, втрачає коханого нареченого на фронті та йде в монастир (що свідчить про глибоку душевну травму), а старша, Суеллен, зрештою виходить заміж не по великому коханню, а за бідного ветерана Вілла Бентіна, бо розуміє, що з ним зможе прогледуватися на Тарі. Таких прикладів багато, юні дівчата, мрійливі «південні красуні», у кінці твору постають змарнілими, похнюпленими або зламаними життям жінками, які втратили молодість у злиднях і важкій праці. Тобто авторка показує і «зворотний бік» загартування, що не всі жінки витримали тягар – дехто, на відміну від Скарлетт чи Мелані, зламався. Але саме на контрасті з ними сильна героїня ще виразніша.

У цілому, жіночі образи у «Віднесених вітром» покликані продемонструвати, що попри домінування воєнної тематики, яка традиційно асоціюється з чоловічими подвигами, жінки Півдня в цій війні проявили не менше героїзму. Маргарет Мітчелл буквально перегортає усталений «кодекс» південних гендерних ролей. Там, де очікувалась тиха покора, вона показує активну боротьбу; де суспільство хотіло бачити ніжність і слабкість –

зображено гарт і витривалість. Скарлетт О'Хара своїм прикладом стверджує право жінки самій визначати свою долю навіть в екстремальних умовах. Війна позбавляє її зовнішнього лоску, але розкриває внутрішню силу. Письменниця не дарма зізнавалася, що створюючи Скарлетт, надихалася переказами про реальних південних жінок часів Громадянської війни, які брали на себе ролі і фермерів, і лікарів, і вчителів, поки їхні чоловіки воювали або лежали в могилах. Через образ Скарлетт вона ніби віддала шану цим забутим героїням тилу [51].

Таким чином, роман показує, як війна перевертає традиційні гендерні ролі в південному суспільстві. Скарлетт виявляє, що немає нічого, що вона не могла б зробити – вона може врятувати Тару, дбати про свою родину, Ешлі Вілкса та Мелані, заробити гроші та вбити янкі.

Маргарет Мітчелл переконана, що самотність американська культура, майже не відома Європі, загинула під час цієї війни. Однак для Скарлетт війна стала суворим, але плідотворним іспитом, який дозволив розкрити приховані резерви сили й показати справжню сутність. Виявилось, що тендітна кокетка володіє непохитним духом, залізною волею й такою буремною життєвою енергією, що її позаздрив би не один доблесний чоловік.

У романі підкреслено, що після всіх поневірянь Скарлетт виживає і перемагає долю саме завдяки своїй внутрішній силі. В останніх рядках твору героїня залишається сама – Ретт її покинув, Мелані померла, Ешлі морально зломлений, – але Скарлетт не впадає у відчай. Вона промовляє: «Я подумаю про це завтра, вдома, у Тарі... Адже завтра буде інший день!». Ця знаменита фраза, яка стала девізом героїні, найкраще доводить її незламність. Скарлетт черпає сили у надії на завтра і в любові до рідного дому, доводячи, що її дух ніяка війна не змогла знищити.

Жіноча витривалість, уособлена Скарлетт, постає однією з головних ідей роману. Мітчелл, попри всі суперечності характеру героїні, захоплюється її життєстійкістю і цим кинула виклик типовим уявленням про «слабку стать».

У підсумку, проблематика війни у романі невіддільна від жіночого питання, авторка показує, що на війні жінки воюють свою власну битву – за життя, родину і майбутнє – і часто виходять з неї не менш пораненими, але загартованими та достойними пошани, ніж чоловіки на полях битв.

Висновки до розділу 2

Громадянська війна у романі Маргарет Мітчелл постає всеохопною катастрофою, що одночасно руйнує матеріальний світ Півдня й підважує його моральні підвалини. Розмаїті описи спалених міст, спустошених плантацій і непомірних людських втрат підкреслюють масштаб фізичного розгрому, тоді як крах традиційного кодексу честі та ідеалізованих уявлень про «лицарський» Південь засвідчує глибину духовної травми. Війна виконує функцію самостійного «персонажа» роману – руйнівника, що розвіює колишню соціальну ідилію та змушує суспільство існувати за законами виживання.

На тлі цієї руйнації авторка демонструє різні траєкторії особистісних трансформацій. Скарлетт О'Хара й Ретт Батлер уособлюють тип «виживальника», вони відмовляються від довоєнних норм, проявляють прагматизм і волю, внаслідок чого здобувають економічний й соціальний капітал у новій реальності. Натомість Ешлі Вілкс репрезентує трагедію староплантаційної еліти, яка, залишаючись вірною ідеалам минулого, виявляється психологічно непридатною до повоєнного світу. Війна, отже, виступає каталізатором, що оголює сутність героїв, сильні зміцнюються, пристосовуючись, тоді як романтичні й принципові зазнають краху.

Також розділ засвідчив ключову роль жінок у воєнному дискурсі твору. Мітчелл ламає стереотипи «південної дами», наділивши своїх героїнь – передусім Скарлетт, але й Мелані та інших – фізичною та духовною витривалістю, здатністю брати на себе відповідальність і діяти активніше за чоловіків. Унаслідок цього жіночі персонажі перетворюються на рушійну силу збереження родини й громади, а жіноча стійкість постає чи не головним

ресурсом відродження після руїни. Отже, війна в «Віднесених вітром» показана не лише як злам старого ладу, а й як випробування, що відкриває приховані резерви сили та окреслює нові, гендерно незвичні, моделі лідерства.

РОЗДІЛ 3 МИР У РОМАНІ: ПОШУКИ ГАРМОНІЇ ПІСЛЯ ВІЙНИ

3.1. Відбудова життя після війни: тема виживання

«Віднесені вітром» Маргарет Мітчелл – роман передусім про виживання. Сама авторка наголошувала, що головна тема твору – виживання: «Якщо в романі є тема, то ця тема – виживання. Чому деякі здатні пережити катастрофу, а інші, такі ж сильні та розумні, гинуть? Яка якість впливає на виживання? Ті, хто вижив, називали її «смікалка». І я написала роман про людей, у яких вона була, та у яких її не було» [1].

Відновлення (1865-1877 років) принесло величезні випробування для переможених південців. На тлі спустошеної Джорджії роман показує, як герої борються за відбудову життя після війни – соціально-економічно, морально та особистісно. Період Відновлення, що настав після Громадянської війни, був часом глибоких потрясінь на Американському Півдні. Війна залишила по собі спустошення, значна частина Конфедерації лежала в руїнах, практично не маючи коштів для відбудови.

Плантаційна економіка «старого Півдня» зазнала краху, колишні плантатори втратили рабів (а отже й більшість свого багатства), інфраструктура була зруйнована, міста погоріли, ферми занедбані. Упродовж Відновлення Південь поринув у затяжну бідність, дослідники відзначають, що «війна та Відновлення започаткували період глибокого зубожіння Півдня, який тривав щонайменше до Нового курсу 1930-х років» [19]. Соціальна структура також різко змінилася, оскільки чотири мільйони поневолених афроамериканців отримали свободу, що зумовило перебудову всієї системи праці та землеволодіння.

Відновлення намагається змусити жителів півдня повністю змінити свої моральні принципи та погляди. Воно слідує безпосередньо за Громадянською війною; йдеться про політику уряду, спрямовану на реабілітацію Півдня

шляхом надання жителям півночі, або прихильникам Федерації, влади для перетворення цінностей Півдня та повернення Півдня до Федерації [48].

Запроваджувались нові інститути – такі як Бюро вільних людей – для допомоги колишнім рабам, але водночас південні штати, користуючись поблажливістю президента Ендрю Джонсона, ухвалювали дискримінаційні «чорні кодекси», намагаючись зберегти расову ієрархію та експлуатацію чорного населення. Федеральний уряд невдовзі запровадив жорсткіші заходи, розділивши Південь на військові округи і надавши виборчі права чорним чоловікам.

У державному житті Півдня вперше з'явилися афроамериканські посадовці, було прийнято нові конституції з прогресивними нормами (державні школи, рівний податок, заборона расової дискримінації). Одночасно зросла напруга, оскільки чимало білих мешканців чинили опір реформам, нерідко застосовуючи насильство. Виникають таємні терористичні організації на кшталт Ку-Клукс-Клану, які тероризували чорне населення та білих республіканців, прагнучи відновити «білу верхівку». Все це створювало атмосферу нестабільності, небезпеки і страху в повоєнному південному суспільстві [37].

Економічне виживання у цей період було надзвичайно складним як для звільнених рабів, так і для білих південців. Гроші Конфедерації знецінилися до нуля, багато сімей втратили всі заощадження. Сільське господарство лежало в руїнах, родючі поля були спустошені, врожаї знищені, робочої сили бракувало. Численні колишні плантатори й фермери опинилися перед загрозою голоду. Зафіксовані випадки гострої нестачі продовольства – так, під час війни у столиці Конфедерації Ричмонді в 1863 році спалахнув «бунт через хліб», коли голодні жінки громили крамниці в пошуках їжі [43].

Повоєнний пейзаж Півдня – це зруйнована економіка, тотальна бідність і боротьба всіх за виживання, «хто як може». Саме такі умови слугують тлом для подій у другій половині роману Мітчелл. Письменниця, яка виросла на оповідях старших родичів про воєнні та повоєнні лихоліття в Джорджії,

реалістично зобразила і голод, і руїну, і безправ'я Відновлення. У романі «Віднесені вітром» процес відбудови життя після війни показано насамперед через призму боротьби за фізичне виживання – добування їжі, даху над головою, грошей для родини та збереження рідного дому. Скарлетт О'Хара походить із заможної родини плантаторів, які до війни жили у розкоші на плантації Тара. Війна позбавляє її майже всього і 19-річна Скарлетт раптом опиняється єдиною здоровою дорослою, від якої залежить виживання великої родини. Ця драматична ситуація і стає переломним моментом, коли розкривається тема виживання [26, 338].

У розділі після падіння Атланти Скарлетт, змучена голодом, блукає полями рідної Тари в пошуках їстівного. Знайшовши кілька зелених бруквин, вона жадібно намагається їх з'їсти сирими, але організм, ослаблений голодом, відмовляється приймати їжу.

Підвівшись посеред згарищ, знесилена дівчина вимовляє присягу, яка стала кульмінацією всієї першої частини роману. «Голод знову озвався в її порожньому шлунку, і вона сказала вголос: – Бог мені свідок, Бог мені свідок, що янкі ніколи мене не зломлять. Я пройду через усе це, і коли війна скінчиться, більш ніколи в житті не голодуватиму. Ні я, ні мої близькі. Навіть перед крадіжкою чи й убивством я не зупинюся. Бог мені свідок, але більш ніколи в житті я не голодуватиму». Ця знакова цитата яскраво ілюструє зародження нового характеру Скарлетт – зніжена південна білоручка поступається місцем жінці, загартованій горем, яка ладна переступити через усі колишні правила, аби тільки вижити й урятувати рідних від голодної смерті; вона назавжди прощається з безтурботною юністю, відтепер її головна мета – фізичне виживання, «вижити за будь-яку ціну».

У наступних розділах показано наполегливу працю Скарлетт задля відбудови маєтку та забезпечення родини. Тара описана майже як безлюдний острів після шторму: «Тара була островом серед моря зелених хвилястих пагорбів і червоних полів... Зовнішній світ відступав перед потребами порожнього чи напівпорожнього шлунка, і життя зводилося до двох

споріднених помислів: про їжу та про те, як її здобути». Колись процвітаюча плантація перетворилася на самодостатнє господарство виживання, О'Хара та її сестри самі орють землю, саджають городину, збирають бавовник, доглядають худобу. Кожен їхній день сповнений важкої фізичної праці, до якої ані Скарлетт, ані тим паче її сестри не були підготовлені вихованням.

Раціон мешканців Тари зводиться до жалюгідного набору продуктів: «На столі у Тарі тепер бували яблука, ямс, арахіс і молоко, але навіть цієї невибагливої їжі ніколи вони не мали вдосталь». Авторка докладно показує контраст між розкішним довоєнним життям і повоєнними злиднями. Скарлетт згадує, як колись вони марнували їжу – кілька видів булочок, шинка, смажена курятина, пироги, пудинги – а тепер день у день їдять лише печені батати та кукурудзяні коржі. Згадки про колишні багаті бенкети викликають у неї сльози на очах – сльози, яких не могли викликати навіть жахи війни. Та попри всю тяжкість становища, героїня тримає слово даної собі клятви – ні вона, ні її близькі більше не вмирають з голоду, бо Скарлетт завжди знаходить спосіб здобути їжу.

Однак економічне виживання родини О'Хара залежить не лише від фізичної праці, а й від здатності пристосуватися до нових умов ринку та влади. Після війни колишні плантатори Півдня часто втрачали свої землі через неможливість сплачувати податки та борги – цим користувалися спекулянти-«килимові мішки» (переселенці з Півночі) та хитрі місцеві ділки. Така загроза нависла і над Тарою: «на Тару наклали дуже високу суму податку – незмірно більшу, ніж на будь-який інший маєток в окрузі», прагнучи виставити її на аукціон за несплату. Скарлетт дізнається, що колишній наглядач Вілкерсон, який зненавидів їхню сім'ю, потай хоче забрати Тару, «накидаючи десятикратний податок, аби викурити старих хазяїв». Цей епізод відображає реальну практику Відновлення, коли корумповані чиновники та ділки наживалися на розоренні плантаторів, скуповуючи їхню землю за безцінь.

Скарлетт розуміє, що впоратися чесним шляхом неможливо – ні врожаю, ні заощаджень, ні кредиту вони не мають, – тож вона вирішує здобути гроші

будь-що. Спочатку героїня їде до окупованої Атланти просити позики у свого колишнього приятеля, авантюриста Ретта Батлера, який збагатів на воєнній спекуляції. Ця спроба марна (Ретт опинився у в'язниці та не став їй допомагати), але дорогою назад Скарлетт демонструє надзвичайну холоднокривність і егоїзм, спрямовані на порятунок Тари, та вирішує одружитися з немолодим багатієм Френком Кеннеді – нареченим власної сестри Сьюеллен – бо знає, що той має грошові накопичення й крамницю. Звабивши Кеннеді та швидко вийшовши за нього заміж (сестрі вона брехливо повідомила, що Френк її кинув), Скарлетт використовує його кошти, щоб сплатити податок і врятувати маєток. Цей аморальний вчинок виправданий для неї вищою метою – вижити самим і зберегти рідний дім для майбутнього.

У романі підкреслено, що займатися бізнесом для «леді» було нечувано, але Скарлетт купує лісопильний тартак та починає самостійно керувати лісовим бізнесом, який процвітав на відбудові зруйнованого війною міста. Мітчелл показує героїню як надзвичайно практичну і ділову – Скарлетт особисто веде переговори, наймає робітників, рахує прибутки. Вона навіть освоєє контрактну систему праці ув'язнених на тартаку, оскільки це вигідніше, ніж платити високу зарплату вільнонайманим робітникам (такий крок шокує добропорядних атлантських громадян, адже праця каторжників вважалася «брудною справою»). Поступово Скарлетт значно збагачується [22, 395].

У післявоєнному суспільстві, де багато чоловіків загинуло або занепало духом, Скарлетт стає одним із «нових господарів життя», яким війна надала «певні можливості, і вони скористалися ними сповна». Цим роман відображає реальну тенденцію, коли чимало кмітливих людей на Півдні (як місцевих, так і приїжджих «карпетбегерів») розбагатіли в роки Відновлення, скуповуючи за безцінь землю, торгуючи дефіцитними товарами чи виконуючи підряди для армії. Як зауважує Ретт Батлер, ті, «хто бачив у краху старої цивілізації нові можливості – розбагатіли; а такі як Ешлі, хоча мають ті самі можливості,

нехтують ними», бо «лише спритні заслуговують вижити». Скарлетт – в очах Ретта саме одна з тих «спритних», хто заслужив успіх.

Доля головної героїні, яка переплетена з історичним часом в романі, розкриває концепцію автора. Судячи з того, що Скарлетт виходить переможницею з усіх ситуацій, порушуючи при цьому закони південної громади, Мітчелл стоїть на боці «нового Півдня» і не схвалює пасивного страждання жителів Півдня в тяжкі повоєнні роки. Завзятість, з яким героїня «Віднесених вітром» бореться з життєвими труднощами, повинна була, ймовірно, за задумом авторки, вселити американцям, що переживали економічну кризу і депресію, впевненість у своїх силах. Фінал «Віднесених вітром», незважаючи на невизначеність у долі героїні, звучить життєствердно. Якщо історія Громадянської війни в романах більшості письменників – «південців» була представлена апокаліптично, як «втрачений рай», то в «Віднесених вітром» історія «південної» красуні Скарлетт О'Хара – це боротьба за виживання, тема, яка хвилює багатьох [13, 74].

Важливо відзначити, що тема соціально-економічного виживання в романі не обмежується образом Скарлетт. Інші персонажі теж показані у боротьбі за пристосування до нових умов. Наприклад, стара місіс Фонтейн (сусідка О'Хар) ділиться з Скарлетт своєю філософією життєстійкості: аби пережити лихоліття, треба вміти прикидатися слабким серед сильніших, а зміцнівши – «дати копняка тим, по чийх шиях видерлася нагору. Оце, дитино, і є секрет виживання». Цей цинічний «секрет» передає дух соціального дарвінізму епохи – виживає не той, хто благородний чи моральний, а той, хто хитріший, безжальніший, готовий штовхатися ліктями. У романі ця настанова повністю втілена Скарлетт – вона відверто визнає, що в комерційних справах воліє оббирати бідних і безпорадних, бо так «легше й безпечніше», ніж мати справу з сильнішими за себе. Така безжальність викликає осуд оточення, проте з точки зору героїні вона виправдана логікою виживання.

Натомість ті герої, хто не зміг чи не захотів пристосуватися до економічних реалій Відновлення, опиняються на узбіччі життя.

Хрестоматійний приклад – Ешлі Вілкс, колишній аристократ, мрійливий інтелігент. Повернувшись з війни живим, Ешлі виявляється цілковито непридатним до нового світу. На відміну від Скарлетт, він не має «спритності», про яку говорив Ретт, не вміє ні обманювати, ні підлаштовуватися. Він пробує працювати в тартаку Скарлетт (радіше з жалю до неї), але не горить бажанням багатіти – тому сім'я Вілксів живе у бідності, хоч Скарлетт і допомагає їм грошима. В одній ключовій сцені Ретт каже про таких, як Ешлі: «Більшість із них так ніколи й не усвідомить, куди поділися всі життєві принади... Вони будуть страждати в гордовитому мовчанні й сліпоті. А він (Ешлі) розуміє, що приречений загинути».

Таким чином, на прикладі різних доль Мітчелл показує, що соціально-економічне виживання вимагало передусім гнучкості, діловитості та готовності переступати через колишні соціальні норми. Скарлетт втілює тип нового підприємця Півдня, який піднявся з попелу плантацій, тоді як Ешлі уособлює загибель «старого порядку», нездатного відновитися.

Роман Маргарет Мітчелл одразу після виходу у 1936 році був сприйнятий як епопея про стійкість людського духу. На церемонії вручення Пулітцерівської премії 1937 року, яку Мітчелл отримала за «Віднесені вітром», її твір називали «романом про виживання південців», протиставляючи його іншим книгам про Громадянську війну (наприклад, похмурому «Авессалому, Авессалому!» Вільяма Фолкнера). Дійсно, «Віднесені вітром» подає історію Півдня в оптимістичному ключі, попри жахи війни та втрату «звичного життя і капіталу», герої демонструють «моральну силу мешканців півдня» і знаходять у собі снагу відновитися. Він показує, що навіть після найбільшого краху люди здатні побудувати нове життя, і це особливо відгукнулося сучасникам Мітчелл, адже 1930-ті роки були часом Великої депресії. Мільйони читачів, які самі боролися з бідністю та безробіттям, впізнавали себе у боротьбі Скарлетт і надихалися її девізом: «І про це я подумаю завтра. Адже завтра буде новий день!» (останній рядок роману). За 75 років його було продано понад 30 мільйонів примірників

роману, перекладено 35 мовами, а фільм 1939 року досі залишається найкасовішим за всю історію.

Водночас сучасні підходи до роману звертають увагу і на суперечливі аспекти спадщини «Віднесених вітром». Зокрема, історики і культурні критики критикують Мітчелл за романтизацію «Конфедеративного міфу». У творі присутня ідеалізація довоєнного Півдня (життя на плантаціях подано як «рай», де щасливо жили і господарі, і раби), а сама Мітчелл «винуватилася в ідеалізації Конфедерації та міфологізації старих порядків». Роман з любов'ю змальовує «лицарів-конфедератів» (на прикладі Тарлтонів, братів Фонтейн та ін.), оплакує занепад аристократії. Водночас негативно та стереотипно зображено чимало історичних явищ Відновлення, практично всі «янки» (північани) в романі або бездушні загарбники, або користолюбні пройдисвіти; звільнені раби часто показані як ліниві, некомпетентні чи небезпечні (є епізоди, де чорні персонажі, що покинули своїх панів, фігурують як злочинці – нападники на Скарлетт). Це пояснюється тим, що Мітчелл спиралася на погляди, поширені на Півдні в часи її дитинства, коли панувала ідеалізована версія історії, виправдання Конфедерації та знецінення ролі чорного населення. Через це роман сьогодні сприймається багато в чому критично, наприклад, у 2020 році фільм тимчасово прибрали з платформи HBO Max через звинувачення у расизмі та спотворенні історії рабства [10].

Втім, треба підкреслити, що тема виживання як така не викликає заперечень, її універсальність визнають навіть суворі критики роману. Проблема у відборі, кого саме показано «героями виживання», Мітчелл фокусується на білій верхівці південного суспільства, геть ігноруючи досвід афроамериканців, для яких Відновлення також було боротьбою за виживання (уже в умовах свободи, але й расового терору). У романі є позитивні чорні персонажі (няня Мамка, дядько Пітер, Порк), але вони зображені у патріархальній манері «вірних слуг», які залишаються зі своїми колишніми господарями та ділять з ними долю. Натомість реальна історія знає чимало прикладів надзвичайного виживання колишніх рабів – створення ними громад,

церков, відкриття шкіл, міграція на Північ або Захід у пошуках кращої долі тощо. Ці історії залишилися поза кадром «Віднесених вітром». Тож у сучасному академічному дискурсі іноді дорікають, що роман слід читати критично, розуміючи його як продукт свого часу.

Попри ці застереження, літературна цінність роману залишається незаперечною. Скарлетт не здається навіть після особистої драми, вона планує повернути Ретта і переконана, що все ще можна виправити. Цей фінал відкритий, але оптимістичний, знов-таки підкреслює життєстійкість як головну рису героїні. Фрази Скарлетт розійшлися на цитати, а образ став архетипом. Скажімо, багато мотиваційних книг для жінок посилаються на Скарлетт як приклад того, що жінки можуть витримати будь-які бурі [41].

Отже, можна виділити наступні основні особливості теми виживання у «Віднесених вітром»:

1) Матеріальне-фізичне ядро сюжету.

Вживання подано насамперед як боротьбу за елементарні потреби – їжу, дах, одяг. Епізоди голоду після падіння Атланти, виснажлива праця на спустошеній Тарі й пошуки грошей на податки демонструють, що щоб вижити треба подолати щоденну небезпеку фізичного занепаду.

2) «Смікалка» як ключова чеснота.

Авторка прямо ототожнює успіх із умінням миттєво пристосовуватися. Скарлетт, Ретт та місіс Фонтейн уособлюють гнучкість, тоді як Ешлі ідеалізує минуле й програє. Таким чином, виживання визначається не силою чи освітою, а здатністю змінювати правила гри.

3) Моральний релятивізм – ціль важливіша за засоби.

Щоб урятувати Тару, героїня йде на обман, «короткий» шлюб, експлуатацію каторжної праці. Мітчелл підкреслює, що у крайніх умовах традиційні норми поступаються логіці «спершу живи – потім суди», порушуючи чорнобілу опозицію добра й зла.

4) Гендерний зсув ролей.

Вижити здебільшого вдається жінкам; саме вони стають годувальницями, підприємницями й оборонцями дому. Цей фокус руйнує стереотип «тендітної південної леді» і пропонує модель жіночої економічної та психологічної автономії.

5) Соціально-економічний дарвінізм епохи Відновлення.

Повний крах плантаційної системи створює «риннок руїн», на якому виграють найспритніші (карпетбегери, ділки типу Ретта, а також сама Скарлетт). Відтак виживання стає синонімом підприємницького успіху, а бідність – ознакою нефункціональної адаптації.

6) Земля як екзистенційна опора.

Тара символізує не стільки багатство, скільки корінь і сенс життя. Клятва «ніколи більше не голодувати» робить землю джерелом сили, що дозволяє витримати будь-які втрати.

7) Психологічна стратегія «відкласти сльози».

Постійне відтермінування емоцій («подумаю про це завтра») діє як захисний механізм, який дає змогу діяти рішуче й не розсипатися під тягарем травми – ще один вимір виживання, уже суто душевний.

8) Обмеженість перспективи – ігноровані історії інших.

Мітчелл показує здебільшого виживання білої південної верхівки; досвід звільнених афроамериканців лишається на периферії. Це підкреслює, що навіть тема стійкості у романі вибірково віддзеркалює соціальну ієрархію епохи.

З огляду на все вищезазначене, тему виживання у романі «Віднесені вітром» можна підсумувати як багатовимірну та глибоко пророблену. Вона охоплює соціально-економічний вимір (боротьба за їжу, гроші, дім у зруйнованому світі), моральний вимір (виклики совісті, дилеми «мета виправдовує засоби»), і особистісний вимір (психологічне зростання або деградація під тиском обставин). Маргарет Мітчелл, спираючись на історичні реалії Відновлення, створила образи, які уособлюють різні стратегії та наслідки виживання. Її головна героїня Скарлетт О'Хара стала в літературі

символом незламної волі, жінкою, що «будує нове життя на руїнах старого світу». Як би там не було, роман і досі читається як захопливий художній епос про людську стійкість. Історія Скарлетт та інших героїв нагадує, що виживають не лише завдяки силі м'язів чи зброї, а завдяки силі характеру – а втримавшись у найтемніші часи, люди можуть відродити і себе, і свій світ.

3.2. Внутрішній мир героїв як альтернатива зовнішнім обставинам

В умовах війни та повоєнної розрухи внутрішній світ героїв роману – емоції, моральні цінності, психологічні стратегії – слугує своєрідним прихистком та способом адаптації. Кожен із чотирьох головних персонажів (Скарлетт О'Хара, Ретт Батлер, Ешлі Вілкс, Мелані Гамільтон) по-своєму намагається досягти внутрішнього примирення після травматичних подій війни. Розглянемо детально, як їхній душевний стан та прагнення до внутрішнього миру виступають альтернативою зовнішнім обставинам хаосу. Для цього проаналізуємо психологічні стратегії кожного героя, підкріплюючи аналіз цитатами з українського перекладу роману та науковими джерелами з літературознавства та психології війни.

Скарлетт О'Хара постає в романі як уособлення інстинкту самозбереження та надзвичайної життєстійкості. Її внутрішній світ після війни формують, з одного боку, травматичні спогади (втрата матері, зруйнований дім, голод, небезпека), а з іншого – тверда рішучість вижити за будь-яку ціну. Її останні слова в романі – це внутрішня обітниця – демонструють граничну рішучість і моральну межу, яку вона готова переступити, аби не повторити жахливого досвіду голоду. У цій клятві відображено психологічну реакцію на травму, боротьба за контроль над власним життям, прагнення убезпечити себе від зовнішніх загроз (голоду, бідності) через внутрішнє рішення більше не бути жертвою обставин [36].

Важливою рисою внутрішнього світу Скарлетт є вміння відкладати емоції. Вона свідомо уникає переживання болю у даний момент, відкладаючи його «на завтра». Її знаменита фраза – «Я не буду думати про це сьогодні, я

подумаю про це завтра» – стала символом цього захисного механізму. Психологи відзначають, що така стратегія емоційного відтермінування допомагає тимчасово зберегти душевну рівновагу перед лицем стресу. У випадку Скарлетт ця установка дозволяла їй діяти рішуче під час війни та хаосу, не даючи собі зламатися від горя чи страху. Як зазначено в одному з досліджень, відкладаючи негайну емоційну реакцію, героїня «зберігала душевний спокій і успішно справлялася з обставинами, незважаючи на війну, пожежу, хвороби, нерозділене кохання». Тобто, Скарлетт фактично створює у своїй свідомості внутрішній простір відстороненості, куди не допускає паніки та відчаю – принаймні до тих пір, поки залишається робота, яку треба зробити для виживання [5].

Звичайно, така психологічна тактика має і зворотний бік. Витіснення болю загрожує тим, що неопрацьовані травми накопичуються. Протягом роману ми бачимо, що Скарлетт постійно утікає у зовнішню активність – керує млином, добивається фінансової стабільності – аби не залишатися наодинці з душевними переживаннями. Вона вперто уникає жалоби за загиблими, не дозволяє собі плакати. Як слушно зазначено у тексті роману, «коли жінка не може плакати, це страшно» – адже сльози інколи приносять полегшення. Скарлетт же довго пригнічує свої печалі, що робить її зовні сильною, але внутрішньо – напруженою, гнівливою. Її постійні думки зайняті не спогадами про минуле, а плануванням майбутнього, головне вижити та відновити Тару (родинну плантацію). Відданість рідній землі дає Скарлетт внутрішню опору – сенс, заради якого вона витримує всі випробування.

Наприкінці роману внутрішній світ Скарлетт зазнає трансформації. Переживши втрату близьких (смерть Мелані, розрив із Реттом) і досягши, здавалося б, стабільності, героїня раптом усвідомлює власну духовну спустошеність. Вона розуміє, що всі її прагнення були скеровані назовні – зберегти Тару, добитися достатку, завоювати кохання Ешлі, – проте внутрішнього щастя це не принесло. Скарлетт визнає, що не зуміла зрозуміти жодного з двох чоловіків, яких кохала, й тепер утратила обох. Цей момент

прозріння – ключовий для її внутрішнього примирення. Втративши ілюзії (уявний образ шляхетного Ешлі, омріяне сімейне щастя з Реттом), героїня, однак, не втрачає себе. У фіналі вона знову звертається до своєї духовної опори Тари: «Адже завтра буде новий день», що передає її незламну віру у майбутнє [41].

Таким чином, внутрішній мир Скарлетт виявляється не стільки спокоєм або гармонією, скільки стійкістю – здатністю витримати удари долі, придушивши відчай, і знайти в собі сили жити далі. Її внутрішній світ – це своєрідний кокон виживання, де панують рішучість і надія, що слугують альтернативою хаосу зовнішнього світу війни.

Ретт Батлер у романі виступає як реаліст і цинік, чий внутрішній світ сформовано відмінно від світу Скарлетт. Якщо Скарлетт спершу була наївною південною красунею, яку загартували випробування, то Ретт від початку з'являється зрілим, іронічним, пристосованим до суворості життя. Його життєвий досвід (вигнання із «порядного» товариства, участь у військових авантюрах, спекуляції на війні) навчив Ретта не довіряти романтичним ідеалам. Зовні він демонструє гнучкість до обставин, уособлює «темний, реалістичний опортунізм» на противагу мрійливому ідеалізму Ешлі. Саме прагматизм дозволяє йому вижити й процвітати там, де інші південці впали духом: «Ретт і Скарлетт виживають, пожертвувавши відданістю традиціям, тоді як Ешлі не може цього зробити і не здатен процвітати у зміненому суспільстві» [15].

Однак внутрішній світ Ретта не вичерпується цинізмом. За його гострим язиком прихована глибока вразливість та здатність до сильних почуттів. Він щиро кохає Скарлетт і трепетно любить свою маленьку доньку Бонні. В романі Ретт постійно балансує між самозахистом (маскою байдужості) і бажанням бути прийнятим і коханим. Його іронія – це щит, що захищає від болю. Зокрема, Ретт не дозволяє собі відкрито страждати через зневагу суспільства або через відсутність взаємності від Скарлетт.

Кульмінацією стає сцена, коли Ретт втрачає Бонні і майже одночасно – останні надії на любов Скарлетт. Внутрішній світ героя, довгий час стримуваний, вибухає, Ретт впадає у відчай, горює як люблячий батько і, врешті, вирішує піти. В його знаменитій відповіді на благання Скарлетт залишитися – «Чесно кажучи, люба, мені начхати» – вбачається кульмінація внутрішнього розчарування. Ця фраза означає, що герой вичерпав свої душевні сили боротися за зовнішнє щастя, яке постійно вислизало.

Попри це, Ретта не можна назвати духовно зламаним. Його внутрішній світ зазнає еволюції – від циніка-одинака до люблячого чоловіка й батька, і знову до самотності, але вже усвідомленої. Ретт говорить, що планує повернутися до Чарльстона, до свого коріння – можливо, шукаючи втрачений внутрішній спокій серед рідних місць [27].

У фіналі, відмовившись від боротьби за стосунки, які приносять лише біль, Ретт фактично обирає зберегти себе. Його внутрішній мир – це суміш гіркого досвіду та надії, що десь ще він зможе знайти гармонію, бодай далеко від Скарлетт, яка завдала йому найбільше страждань.

Таким чином, внутрішній світ Ретта Батлера є альтернативою зовнішнім обставинам у вигляді самотійно визначених цінностей, він живе за власними правилами, що дає йому внутрішню свободу навіть тоді, коли зовні все втрачено. Ретт зберіг себе, не давши зовнішньому світу (ані війні, ані суспільству, ані навіть коханню) знищити свою сутність.

Ешлі Вілкс уособлює «старий Південь», який було втрачено назавжди. Його внутрішній мир після війни – це територія ностальгії та невписаності в нову реальність. На відміну від Скарлетт і Ретта, які гнучко підлаштовуються під зміни, Ешлі залишається духовно прив'язаним до минулого. Він відважно воював (хоч і сумнівався в правоті Конфедерації), пережив фізично війну, але морально не зміг адаптуватися до миру. Роман показує, що після повернення з війни Ешлі не може пристосуватися до нового світу. Він пробує працювати на лісопилці Скарлетт, але від того страждає його гордість. Герой впадає у депресивну апатію [15].

Внутрішній світ Ешлі – це світ спогадів і мрій про втрачене. Він відверто зізнається, що найщасливіші миті життя залишилися «до війни». Його кохання до Скарлетт теж значною мірою належить минулому – юнацька захопленість, яку він не може собі дозволити втілити через моральні принципи і шлюб з Мелані. Ешлі намагається бути чесним і вірним обов'язку, але це його не рятує від душевного роздвоєння. Він кохає Мелані як дружину та друга, проте приховано жадає Скарлетт, яка уособлює для нього втрачену молодість й довоєнну романтику. Цей внутрішній конфлікт позбавляє його спокою. Фактично, Ешлі карає сам себе за свої бажання, через що його внутрішній мир розхитаний почуттям провини та слабкості [31].

Скарлетт довго ідеалізує Ешлі, але наприкінці розуміє, що «той Ешлі, якого вона кохала, був прикрашений її уявою». У прозорій Скарлетт криється суть, що Ешлі не зміг примиритися з реальністю, він сховався від неї у своєму внутрішньому світі – світі мрійливості та спогадів. Однак така втеча у себе виявилась згубною. Як зазначено в романі, «людина не може рухатися вперед, якщо душу її роз'їдає біль спогадів». Ешлі – яскрава ілюстрація цієї думки.

Можна сказати, що внутрішній світ Ешлі був альтернативою зовнішнім обставинам у негативному сенсі. Тобто, замість адаптації до нового соціального ладу, він замкнувся у собі, у своїх книжках і задумі – немов створив паралельну реальність, де ще живе минулим. Нездатність примиритися з зовнішніми змінами призводить до того, що Ешлі втрачає життєву силу. У фінальній частині твору Ешлі показаний безпорадним у горі, і Скарлетт із подивом усвідомлює, що цей зломлений чоловік «не герой її мрій, а просто слабка людина».

Ешлі не знаходить ні нового місця в суспільстві, ні внутрішнього спокою – його душа навіки застрягла у вчорашньому дні, що робить його найтрагічнішим персонажем роману.

Таким чином, невміння Ешлі трансформувати свій внутрішній світ стає причиною його життєвої поразки. Якщо для Скарлетт і Ретта їхній душевний стрижень дав змогу вистояти, то для Ешлі занурення у внутрішній світ стало

радше втечею та шляхом до деградації. Його образ перегукується з поколінням «втрачених» після Першої світової війни (за термінологією Г. Шоу та Е. Ремарка) – людей, травмованих війною, що не здатні інтегруватися у мирне життя [4].

Мелані Гамільтон (у шлюбі – Мелані Вілкс) являє собою зовсім інший тип внутрішнього світу, ніж Скарлетт, Ретт чи Ешлі. Її характер часто описують як лагідний, добродесний, навіть «янгольський», і на перший погляд може здатися, що вона слабка та беззахисна. Проте внутрішня сила Мелані виявляється у моральній стійкості, співчутті та вірі – як у Бога, так і в людей, які її оточують. Мелані переживає ті самі зовнішні лиха війни (вона втрачає родичів, терпить голод, ледве не помирає при пологах під час війни, змушена тікати з палаючої Атланти), але реагує на них інакше, ніж Скарлетт. Замість озлобитися чи черствіти, Мелані ще більше утверджується у своїх цінностях, таких як доброта, жертвність, підтримка ближнього. Її внутрішній мир стає прихистком не тільки для неї самої, а й для інших героїв. Недарма Скарлетт, хоча й не одразу це усвідомлює, тягнеться до Мелані, у найтемніші часи війни саме незламна доброта Мелані освітлює їхній дім у Тарі.

Душевні чесноти Мелані не ламаються від випробувань, а навпаки загартовуються. Вона виявляє неабияку мужність, коли, скажімо, допомагає Скарлетт зупинити мародера-янки (Мелані, фізично слабка після пологів, виходить із шаблею проти ворога). Цей вчинок свідчить, що її моральна відвага може перевершувати навіть фізичну силу Скарлетт. Внутрішній мир Мелані – це поєднання тихості й хоробрості. Її лагідність не є пасивністю; це свідомий вибір реагувати на зло милосердям, а не озлобленням. Наприклад, коли в Атланті не вистачає їжі і ліків, Мелані самовіддано доглядає поранених, ділячись останнім. Для неї зовнішні обставини – лише тло, на якому слід залишатися людиною. Мелані продовжує дотримуватися етикету, підтримує традиції (влаштовує різдвяні свята навіть у злиднях), чим нагадує іншим, за що вони воюють і що треба зберегти в душі.

Дослідники підкреслюють, що Мелані в романі слугує моральним компасом для інших героїв. Її присутність стримує руйнівні імпульси Скарлетт і пробуджує совість у Ретта та Ешлі [35].

Справді, Мелані пропонує інший шлях пристосування – через підтримку спільноти та плекання духовних цінностей. Її внутрішній мир – це гармонійне поєднання любові й обов'язку. Вона щиро любить Ешлі, родину, друзів і готова жертвувати собою. Ця любов дає їй сенс жити попри втрати. Коли гине її брат, коли Конфедерація падає, коли навколо зневіра – Мелані не опускає рук. Мелані, як і Скарлетт, розуміє необхідність жити далі, але робить це без егоїзму – з поглядом вперед заради інших, а не лише себе.

Внутрішній світ Мелані є альтернативою зовнішньому хаосу за рахунок незмінності моральних орієнтирів. Війна руйнує міста, але не руйнує її віру в добродієність. Навіть на смертному ложі Мелані думає про добробут близьких – просить Скарлетт піклуватися про Ешлі, про свого сина. Її душа залишається цілісною, вона не дає ненависті чи розпачу увійти всередину. Можна сказати, що Мелані досягла того внутрішнього миру, що був недосяжний іншим.

Таким чином, Мелані демонструє, що навіть у часи війни людина може знайти внутрішню гармонію, спираючись на вічні цінності – любов, милосердя, відданість. Її образ переконливо доводить, що внутрішній світ, наповнений добром, стає фортецею, котру не здатні зруйнувати зовнішні бурі.

Отже, «Віднесені вітром» демонструє, що внутрішній світ героїв може бути сильнішим за зовнішні катаклізми. Кожен герой створює свою «реальність всередині», для одних це прагнення, які додають сили (як Скарлетт з її мрією про завтра), для других – цинічна броня (Ретт), для третіх – тінь минулого (Ешлі), для четвертих – світло моралі (Мелані). В історичному контексті Громадянська війна була колективною травмою, задовго до того, як з'явився сам термін «ПТСР», але Маргарет Мітчелл інтуїтивно розкрила гаму психологічних реакцій на травму, від резильєнтності (психологічної стійкості) до крижкості, від заперечення і витіснення почуттів до їх піднесення та сублимації.

У романі «Віднесені вітром» внутрішній світ стає тим прихистком і тим стрижнем, що визначає долю персонажа. Зовнішні обставини можуть зламати суспільство, зруйнувати міста, забрати близьких, але лише від самої людини залежить, чи зруйнують ці обставини її зсередини. Маргарет Мітчелл показала і трагічні, і надихаючі приклади такого протистояння – зрештою, перемагає той, хто не здається духовно, адже поки людина не зламалася внутрішньо – вона сильніша за свою долю.

3.3. Символічне значення дому Тари як втілення миру та стабільності

З'ясовуючи природу «кореневої» прив'язаності героїв до батьківщини, доречно згадати категорію антеїзму – філософського уявлення про органічну єдність людини й «землі-матері». Сам термін походить від Антея з грецького міфу, де кожен дотик цього велетня до рідного ґрунту відновлював його силу. Дослідники українських обрядів наголошують, що антеїзм для нашої традиції є не лише шляхом «осягнути абсолют» (за Гегелем), а й наскрізною «філософією буття» цілого народу [7, 206].

У романі Мітчелл та сама установка передається спадком, любов до землі переходить із покоління в покоління, формуючи стрижень характеру. Джерелом невичерпної енергії Скарлетт стає успадкований від ірландських предків клопоть землі Джорджії; недарма Ретт Батлер порівнює її з Антеєм, котрий міцнів щоразу, коли торкався ґрунту. Символіка підсилюється кольором, оскільки упродовж твору найважливіші сцени героїня переживає в зелених сукнях – кольорі Ірландії, що акцентує її зв'язок з землею. Саме в зеленому Скарлетт приймає пропозиції Чарльза Гамільтона й Френка Кеннеді та намагається схилити Ретта до допомоги у в'язниці, тому колір убрання нагадує про кінцеву мету її ризикованих кроків – зберегти Тару. До самого фіналу дівчина залишається «підданою» своїй землі й цілковито залежною від неї.

Одним із найважливіших символів роману «Віднесені вітром» є рідний дім головної героїні – плантація Тара. Протягом усього твору Тара виступає не просто місцем дії, а багатозначним символом, який уособлює для героїв і минуле, і надію на майбутнє, і душевний прихисток. Особливо сильно акцентовано значення Тари у контрасті між війною та миром, якщо війна руйнує звичний світ, то дім стає останнім прихистком стабільності; якщо зовнішні обставини хаотичні та небезпечні, то Тара дарує відчуття безпеки і впорядкованості.

Тара – це невелика, але горда плантація родини О'Хара в окрузі Клейтон (штат Джорджія), що розкинулася на хвилях червоної, збагатилої залізом глини. Джеральд любив казати, що ця земля «пахне дощем і сонцем одночасно» – і саме цей запах, а не гроші, робить її безцінною. Посеред ділянки височіє двоповерховий дім, збудований за модою грецького відродження, сліпучо-білі стіни, чотири суворі квадратні колони, фронтон із родовою монограмою, широкий парадний ганок і зеленувато-чорні віконниці, що вкриваються пилюкою лише під час перших осінніх бур. До будинку веде червона глиняна дорога, обрамлена живими дубами, з яких звисає мереживо іспанського моху; по обидва боки – бавовняні поля за білими рейковими парканами, городина, персиковий сад, стайня та півмісяць флігелів-«кабін», у яких мешкали раби до скасування рабства.

На початку твору Тара постає як ідеалізований образ довоєнного Півдня – багатий, гостинний маєток, де панують затишок і достаток. Для юної Скарлетт Тара є чимось само собою зрозумілим, вона любить цей дім, але сприймає його як декорацію свого безтурботного життя, більше переймаючись бальними сукнями та залицяльниками. Однак батько, Джеральд О'Хара, від самого початку намагається прищепити їй глибше розуміння: «Земля – це єдина річ у світі, яка щось означає... Адже це єдине, що у цьому світі довговічне». Ці його слова, сказані щоб втішити Скарлетт у перших розділах, на той момент не справляють на неї враження. Проте надалі весь розвиток подій підтвердить батькову правоту.

Коли війна позбавить Скарлетт усього – грошей, друзів, матері, суспільного становища – тільки земля Тари залишиться при ній, даючи сенс боротися далі. Повернувшись у зруйнований маєток після падіння Атланти, героїня спершу відчуває шок і відчай. Але дотик до рідної землі діє на неї магічно – піднявши грудку червоної глини Тари, Скарлетт раптом знаходить у собі нову енергію та клянеться вижити будь-що.

Після поразки Конфедерації ту саму алею зустрічають бур'яни, що продираються крізь розбите каміння, та порожні віконні рами без шибок; стайня пригоріла, частина господарських будівель згоріла, а на полі замість рабів працюють самі О'Хари. Усередині колишнього «білого палацу» оксамитові порт'єри обрізано на сукні, килими протерті до основи, проте камін у великій залі ще подає тепло, мов натяк, що поки горить вогонь, дім живий.

Отже, Тара одночасно зберігає сліди довоєнної розкоші й носить шрами від пожеж і розграбувань; у цьому поєднанні краси й руїни криється її головний сенс. Вона символізує і втрату старого способу життя, і непорушний корінь, до якого Скарлетт присягається повернутися й за який готова битися, щоб «більше ніколи не знати голоду».

Відтепер Тара – це все, що в неї залишилося, і щоб вижити, вона мусить оживити плантацію та знову зробити її продуктивною. «Плантація – це все, що в неї лишилося, і якщо вона має намір вижити, вона повинна відродити її і знову зробити прибутковою» [45].

Скарлетт саме так і чинить, вона відбудовує Тару, і ця відбудова дає їй не лише матеріальні плоди (їжа, гроші), але й моральний стрижень – мету в житті. Працюючи на землі, героїня відчуває себе сильною та потрібною, а головне – не дозволяє собі зануритися в розпач. Таким чином, Тара стає для неї синонімом стабільності і сенсу.

Символічно, що доки герої знаходяться в Тарі, з ними нічого непоправно поганого не трапляється. Найжахливіші події (пожежі, смерть близьких, голод) відбуваються на фронті або в Атланті, але Тара частково вціліла. Перед

кульмінаційною втечею з палаючої столиці Скарлетт молиться: «Добратися б тільки до Тари» – і ця думка підтримує її у найгірші години. Коли ж вона нарешті ступає на рідне подвір'я, навіть попри побачені руїни, в її душі оживає надія. Для Скарлетт думка, що Тара могла бути знищена, рівнозначна думці, що знищено її саму. На щастя, дім уцілів – хоч пограбований, але його стіни стоять, земля родюча, колодязь не засипаний. Тобто мінімум, але основа для продовження життя є. Тара стає для героїні єдиною постійною величиною у світі, де все інше втратило сталість.

Однією з найпомітніших алегорій у «Віднесених вітром» є використання вітру як символ змін та потрясінь. Протягом усього роману вітер використовується для позначення сил змін, які охоплюють Південь, включаючи громадянську війну та період Відродження. Вітер також символізує боротьбу персонажів за адаптацію до цих змін та пошук свого місця у світі [28].

Показово, що сама назва роману пов'язана з образом Тари. Коли Скарлетт дорогою додому думає «Чи стоїть ще Тара? А чи Тара теж була віднесена вітром, який пронісся крізь Джорджію?» – це пряме відсилання до заголовка твору. Плантація стає мірилом того, наскільки далеко зайшло руйнування. І допоки Тара не віднесена за вітром, є на що опертися [24].

У післявоєнних розділах символіка Тари як уособлення миру та стабільності проступає ще яскравіше. Поки Скарлетт живе на Тарі (перші два роки після війни), вона відносно щаслива у сімейному колі, зайнята господарством – тобто має внутрішній спокій, попри тяжку працю. Але варто їй поїхати до Атланти у пошуках грошей (епізод з одруженням із Френком), як вона одразу втрачає цей спокій, у місті її життя ускладнюється інтригами, небезпеками (напад на неї, смерть Френка, плітки тощо). Фактично, що далі Скарлетт віддаляється від Тари – то більше проблем і нещасть накопичується в її житті. Хоч вона й досягає матеріального добробуту, внутрішньо стає дедалі неспокійніша й самотніша (особливо після одруження з Реттом, коли від неї відвертається суспільство).

Нагадування про значення Тари приходить у фіналі, коли Мелані вмирає і Ретт йде, Скарлетт ледь не божеволіє від розпачу, але тут її свідомість звертається до образу рідної землі. «Тара, додому. Я поїду додому і придумаю, як його повернути. Зрештою, завтра буде новий день!»

Таким чином, дім наділяється майже цілощодою властивістю, він здатен дати притулок її зраненій душі, допомогти вистояти. Доки Скарлетт на рідній землі – доти в неї є сила жити далі.

Саме Тара має таку символічну силу, тому що вона уособлює для Скарлетт (і частково для інших персонажів) коріння, традицію, «грунт під ногами». Це батьківський дім, з яким пов'язані найтепліші спогади дитинства, образ люблячої матері Еллен, веселі дні юності. Тара – це маленька «держава», де Скарлетт почувалася господинею і королевою. Втративши більшість близьких людей, героїня через Тару все одно відчуває зв'язок із родиною, там могили матері і батька, там живуть сестри, там усе дихає пам'яттю про покоління О'Хара.

Відтак Тара символізує тяглість життя, спадкоємність – те, що не можна зруйнувати жодною війною. Навіть загинувши за Конфедерацію, Джеральд О'Хара «продовжується» через свою землю та свою доньку, яка цю землю боронить.

Отже, для Скарлетт дім стає джерелом духовної рівноваги ще й тому, що дає відчуття свого місця у світі, свого призначення. Як сама вона казала: «Тара – це єдине, що у неї є в цьому світі і що завжди буде поруч; якщо вона її втратить, вона втратить єдине, окрім грошей, що дає їй відчуття сили». Ця думка підкреслює, що Тара надає Скарлетт сили. Доки героїня володіє Тарою, вона відчуває, що здатна на все.

Символіка Тари як втілення миру та стабільності проявляється також на рівні композиції – роман починається і закінчується сценою на Тарі. Перша сцена – Скарлетт весело фліртує з близнюками на ганку родинного дому у спокійні довоєнні часи; остання – Скарлетт стоїть на порозі того ж дому на заході сонця, самотня, але сповнена рішучості почати новий день [25].

Таким чином, композиційно Тара охоплює весь твір. Це недвозначно вказує, що плантація є стрижнем історії. Роман не ідеалізує Тару однобоко, показано й трагічні моменти (мати Скарлетт, Еллен, помирає саме в Тарі від тифу; сам маєток теж зазнає нападів мародерів). Але важливо, що попри все Тара вистояла. Її стіни так і не впали – на відміну від багатьох довколишніх садиб, спалених вщент. У цьому закладений авторський оптимізм – матеріальне втілення сім'ї, культури, пам'яті може пережити бурю, якщо за нього боротися.

Значення Тари виходить і за межі особистої історії Скарлетт – воно стосується усїєї ідеї відродження Півдня. Мітчелл, будучи спадкоємицею південних традицій, вкладає в образ Тари уособлення самого Півдня, який, хоч і програв війну, зберіг свою душу. Тара, по суті, уособлює велич і дух Старого Півдня, його зв'язок із землею та природою. Після війни ця плантація, колись символ розквіту, стає «свідченням наполегливості та виживання». Завдяки титанічним зусиллям Скарлетт «відновлення плантації виступає метафорою боротьби самого Півдня за відбудову себе з руїн». Родовий дім Ешлі – знищений дотла, і це символізує «загибель цілої епохи та втрату невинності, що принесла війна». Натомість Тара вижила, отже епоха може відродитися в новій формі. У підсумку роман підказує, що хоча старий уклад віднесений вітром, незламний дух все ж зберігся в землі. У фіналі Скарлетт повертається до цієї землі, аби почати спочатку.

Важливо, що Тара залишається у руках родини О'Хара (тепер вже через шлюб Суеллен – в руках родини Бентін), тобто не переходить до чужинців-янки [24].

Таким чином, Тара лишається неприступною фортецею, яку не підкорили чужинці. Це дає читачеві – особливо південному – відчуття певної історичної справедливості, хоча б щось святе залишилося незайманим, «янки не забрали землю О'Хара». Тара стає символом непереможності духу Півдня. Недарма критики називають «Віднесені вітром» одним із найвизначніших романів про виживання народу. В образі Тари Маргарет Мітчелл стверджує,

що можна втратити все – окрім здатності жити далі. Після бурі завжди лишається земля, на якій можна збудувати новий дім.

Наприкінці, коли Скарлетт повертається до Тари, читач лишається з відкритим фіналом і невідомо чи вдасться їй повернути Ретта, чи буде вона щаслива? Прямих відповідей немає, але є яскраве відчуття надії – адже героїня на рідній землі, а «завтра буде новий день». Авторка ніби каже, що доки є Тара – доти є надія. Плантація вистояла, значить, вистоїть і людина. Таким оптимістичним акордом роман завершується. Образ Тари стає синонімом стабільності, спокою та віри в майбутнє. Завдяки цьому символу «Віднесені вітром» набуває піднесеного фінального звучання – попри всі втрати і трагедії, героїня звертається до землі і знаходить у ній розраду та натхнення жити далі. Мир, зрештою, повертається – як внутрішній мир у душі Скарлетт – саме на рідному порозі Тари.

Підсумувавши, можна виділити наступні особливості значення Тари як утілення миру та стабільності:

1) «Кореневий» зв'язок із землею (антеїзм).

Тара втілює міфічну ідею «землі-матері», дотик до рідного ґрунту відновлює сили Скарлетт так само, як дотик землі зміцнював Антея.

2) Єдина невмируща точка опори після катастрофи.

Війна руйнує все довкола, але стіни плантації – хоч понівечені – залишаються стояти, нагадуючи героїні, що не все втрачено.

3) Моральний компас і внутрішній баланс.

Перебуваючи на Тарі, Скарлетт відчувається впорядковано й захищено; щойно від'їжджає в Атланту, її життя наповнюється хаосом і небезпекою.

4) Економічна точка відліку та рушій дії.

Зруйнована садиба спонукає героїню дати клятву «ніколи більше не голодувати» та відбудувати господарство, що трансформус її в підприємницю.

5) Символ тяглості поколінь.

У межах плантації знаходяться могили батьків, дитячі спогади та пам'ять про предків-ірландців; дім фіксує родову історію й надає Скарлетт відчуття невідривності від роду.

6) Композиційний стрижень роману.

І перша, і фінальна сцени твору відбуваються саме на Тарі, замикаючи оповідь у символічне «кільце» й підкреслюючи центральність цього місця.

7) Альтернатива зруйнованому соціальному порядку.

На тлі спаленої Атланти й остаточно знищених «Дванадцяти Дубів» Тара демонструє, що Південь може втратити форму, але зберегти дух для відродження.

8) Психологічна терапія й джерело надії.

У критичні моменти Скарлетт повторює: «Я подумаю про це завтра, у Тарі», – перетворюючи дім на «ліки», що допомагають пережити втрати й розпочати новий день.

Отже, у романі «Віднесені вітром» будинок Тари постає багатоаспектним символом миру, стійкості і домашнього затишку. Він діє як «моральний компас» героїні, що нагадує їй про коріння й обов'язок перед родиною. Навіть після руйнувань війни Тара залишається джерелом сили, мов та «рідна земля», яка дає Скарлетт змогу не зламатися під ударами долі. У цьому сенсі Тара – втілення не стільки реальної будівлі, скільки незнищеної життєвої опори Скарлетт і символу тих цінностей (родина, праця, віра в долю), які вона відстоює попри всі перешкоди. Цей символічний сенс дому Тари віддзеркалює загальну ідею твору – навіть коли все «знесено вітром», людська воля і любов до Батьківщини можуть відродити життя й гарантувати майбутню стабільність.

Висновки до розділу 3

Післявоєнна дійсність у романі постає безжальним іспитом на життєздатність, від розореної Джорджії до політичних потрясінь Відродження

все примушує героїв боротися за елементарне виживання. Маргарет Мітчелл показує, що успіх залежить не від колишнього становища, а від «смікалки» – уміння швидко переосмислити правила гри, опанувати нові економічні ніші й, за потреби, пожертвувати старими нормами. Скарлетт, Ретт та подібні до них знаходять у цьому хаосі можливості й піднімаються, тоді як ідеалісти, подібні до Ешлі, залишаються бранцями минулого та поступово згасають.

Внутрішній світ героїв служить їм щитом або ж пасткою, визначаючи, чи зможуть вони зберегти душевну рівновагу. Скарлетт опановує психологічну «відстрочку болю», живлячись власною рішучістю й постійно відкладаючи сльози «на завтра»; Ретт ховає вразливість за цинізмом, а його кохання й батьківська ніжність пробиваються лише крізь тріщини цієї маски; Ешлі ж тоне у ностальгії, обираючи втечу у спогади, тоді як Мелані виявляє найстійкіший різновид внутрішнього миру – моральну незламність, що підтримує оточення навіть у найважчі моменти. Таким чином, саме спосіб упорядкувати власні емоції стає альтернативою ворожим, невідконтрольним обставинам.

Плантація Тара перетворюється на символ мирної гармонії й незнищенної опори, коли все навколо «знесено вітром», вона залишається джерелом сили, пам'яті й надії. Земля, що пережила пожежі й пограбування, уособлює тяглість родових цінностей і водночас можливість нового початку; саме тому сюжет починається й завершується зверненням до Тари. Повертаючись додому, Скарлетт підтверджує головний висновок роману, що мир – це не відсутність війни, а здатність людини відродити себе й свій світ, спираючись на коріння, працю та непохитну віру в завтрашній день.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки.

1. Було визначено, що історико-культурний контекст роману «Віднесені вітром» охоплює драматичну добу Громадянської війни та Реконструкції США, яка визначила і фабулу, і проблематику твору. Громадянська війна 1861–1865 рр. подана в романі з південного погляду, слугуючи одночасно тлом і ключовим двигуном сюжету.

2. Дослідження засвідчує, що без розуміння історико-культурного контексту – реалій доби війни та миру після неї – повноцінне осмислення роману «Віднесені вітром» було б неможливим. Саме на ґрунті цього контексту в наступних розділах розкриватиметься проблематика війни та миру в англійській прозі через призму шедевр Маргарет Мітчелл.

3. Було встановлено, що реальні історичні події – від проголошення Конфедерації до спалення Атланти та післявоєнного беззладдя – органічно вплетені в життя героїв, зумовлюючи їхні конфлікти і розвиток характерів. Через призму цих подій Мітчелл розкриває різні аспекти американського суспільства XIX ст., а саме соціальну стратифікацію, побут плантаторського Півдня, роль рабства і упереджень, а також глибинні зрушення, спричинені війною (розпад колишніх структур, емансипацію жінок, перегляд моральних норм). Роман не лише романтизує «старий Південь», але й відверто показує його крах, увиразнюючи загальнолюдську тему втрати і виживання.

4. Дослідження показало, що війна знищує старі моральні табу, заради порятунку рідного маєтку героїня йде на обман, розрахунковий шлюб та інші кроки, які б засудили в мирні часи. Мітчелл виправдовує таку «аморальність» в екстремальних обставинах – адже на кону стоїть життя та честь сім'ї. Втрати від війни вимірюються не лише числом загиблих, але й глибиною душевних ран тих, хто вцілів. Персонажі втрачають рідних (Скарлетт хоронить матір, батька, двох чоловіків), переживають крах молодечих мрій (Ешлі повертається

з фронту зовсім іншою людиною, надломленою і безцільною), бачать, як горді колись односельці падають духом або опускаються до злочинів.

5. Було визначено, що війна у «Віднесених вітром» постає не просто історичним тлом, але потужним каталізатором сюжетних і особистісних зрушень. На долях Скарлетт, Ретта і Ешлі авторка показує три різні моделі пристосування (або непристосованості) людини до екстремальних соціальних змін. Психологічні трансформації героїв варіюються від загартування характеру і розвитку «сталюного» прагматизму (Скарлетт, Ретт) до внутрішнього зламу та втрати сенсу життя (Ешлі). Соціально вони переживають ламання старих ролей і пошук (або втрату) нового місця в класовій структурі Півдня, колишня панянка стає діловою жінкою, авантюрист – магнатом, а аристократ – жебраком.

Моральні цінності героїв під тиском війни та виживання теж зазнають ревізії, оскільки деякі герої відкидають традиційну мораль заради порятунку (Скарлетт і Ретт демонструють аморалістичний практицизм), тоді як інші залишаються вірними старим принципам ціною власного занепаду (Ешлі залишається шляхетним навіть у злиднях). У підсумку, війна виступає чинником прискореного особистісного розвитку або деградації, висвітлюючи правдиві риси характерів. Маргарет Мітчелл через долі своїх героїв художньо осмислює глибокі психологічні, соціальні й моральні зрушення, що їх приносить війна, хтось загартовується і знаходить у собі нові сили й відвагу, а хтось ламається під тягарем утрат, не здолавши розриву зі звичним світом.

6. Дослідження засвідчує, що жіночі образи у «Віднесених вітром» покликані продемонструвати, що попри домінування воєнної тематики, яка традиційно асоціюється з чоловічими подвигами, жінки Півдня в цій війні проявили не менше героїзму. Маргарет Мітчелл буквально перегортає усталений «кодекс» південних гендерних ролей. Там, де очікувалась тиха покора, вона показує активну боротьбу; де суспільство хотіло бачити ніжність і слабкість – зображено гарт і витривалість.

Скарлетт О'Хара своїм прикладом стверджує право жінки самій визначати свою долю навіть в екстремальних умовах. Війна позбавляє її зовнішнього лоску, але розкриває внутрішню силу.

7. Було встановлено, що у романі «Віднесені вітром» процес відбудови життя після війни показано насамперед через призму боротьби за фізичне виживання – добування їжі, даху над головою, грошей для родини та збереження рідного дому. Скарлетт О'Хара походить із заможної родини плантаторів, які до війни жили у розкоші на плантації Тара. Війна позбавляє її майже всього і 19-річна Скарлетт раптом опиняється єдиною здоровою дорослою, від якої залежить виживання великої родини. Ця драматична ситуація і стає переломним моментом, коли розкривається тема виживання.

На прикладі різних доль Мітчелл показує, що соціально-економічне виживання вимагало передусім гнучкості, діловитості та готовності переступати через колишні соціальні норми. Скарлетт втілює тип нового підприємця Півдня, який піднявся з попелу плантацій, тоді як Ешлі уособлює загибель «старого порядку», нездатного відновитися.

8. «Віднесені вітром» демонструє, що внутрішній світ героїв може бути сильнішим за зовнішні катаклізми. Кожен герой створює свою «реальність всередині», для одних це прагнення, які додають сили (як Скарлетт з її мрією про завтра), для других – цинічна броня (Ретт), для третіх – тінь минулого (Ешлі), для четвертих – світло моралі (Мелані). В історичному контексті Громадянська війна була колективною травмою, задовго до того, як з'явився сам термін «ПТСР», але Маргарет Мітчелл інтуїтивно розкрила гаму психологічних реакцій на травму, від резильєнтності (психологічної стійкості) до крихкості, від заперечення і витіснення почуттів до їх піднесення та сублимації.

9. Дослідження засвідчує, що композиційно Тара охоплює весь твір. Це недвозначно вказує, що плантація є стрижнем історії. Роман не ідеалізує Тару однобоко, показано й трагічні моменти (мати Скарлетт, Еллен, помирає саме в Тарі від тифу; сам маєток теж зазнає нападів мародерів). Але важливо, що

попри все Тара вистояла. Її стіни так і не впали – на відміну від багатьох довколишніх садиб, спалених вщент. У цьому закладений авторський оптимізм – матеріальне втілення сім'ї, культури, пам'яті може пережити бурю, якщо за нього боротися. Значення Тари виходить і за межі особистої історії Скарлетт – воно стосується усієї ідеї відродження Півдня. Мітчелл, будучи спадкоємицею південних традицій, вкладає в образ Тари уособлення самого Півдня, який, хоч і програв війну, зберіг свою душу. Тара, по суті, уособлює велич і дух Старого Півдня, його зв'язок із землею та природою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волохова У. Коротка історія роману «Віднесені вітром». URL: https://yurincompress.com/legal_news/korotka-istoriia-vidnesenykh-vitrom/ (дата звернення: 06.06.2025).
2. Громадянська війна Півночі і Півдня в Америці: причини, хід війни, основні підсумки. URL: <https://ukrpublic.com/navchannia/gromadyanska-vijna-pivnochi-i-pivdnya-v-ameritsi-prichini-khid-vijni-osnovni-pidsumki.html> (дата звернення: 08.06.2025).
3. Денисова Т. Легенди і реалії Американського Півдня. Київ, 1992. Кн. 2. 215 с.
4. «Еріх Марія Ремарк. Поки людина не здається, вона сильніша від своєї долі». URL: <https://library.kname.edu.ua/505-erikh-mariya-remark-poki-lyudina-ne-zdaetsya-vona-silnisha-vid-svoeji-doli> (дата звернення: 09.06.2025).
5. Козловський І. Травма як досвід. URL: <https://zbruc.eu/node/> (дата звернення: 08.06.2025).
6. Кудасова А. В., Валіон О. П. Соціокультурний аспект в розвитку США під час Громадянської війни 1861-1865 рр. *Студентський науковий вісник*. 2018. № 43, С. 119-121.
7. Кушнір І. Символ землі у творенні національної картини світу. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*. 2012. № 20, С. 205-212.
8. Мітчелл М. Віднесені вітром : роман : у 2 т. / Пер. з англ. Р. Доценко ; худож. оформ. В. І. Баріба, О. В. Штрамило. Київ : Дніпро, 1992. Т. 1 : 544 с. ; Т. 2 : 560 с.
9. Митник Н. М., Валіон О. П. Військові нововведення у роки громадянської війни в США (1861 – 1865 рр.). *Студентський науковий вісник*. 2019. № 1, С.131-133.
10. Нижник М. 8 премій «Оскар» і рекордні збори: як фільм-легенда «Віднесені вітром» раптом опинився в немилості. URL:

<https://apostrophe.ua/ua/article/lime/kino/2020-06-11/8-premiy-oskar-i-rekordnyie-sboryi-kak-film-legenda-unesennyie-vetrom-vdrug-okazalsya-v-nemilosti/33301> (дата звернення: 11.06.2025).

11. Роудс Дж. Ф. Історія Громадянської війни в США. 1861 – 1865 рр. Київ : Пропала грамота, 2023. 484 с.

12. Тіндал Д. Б., Шай Д. Е. Історія Америки. Львів, 2010. 904 с.

13. Єфимова М. В. Громадянська війна в романі «Віднесені вітром» Маргарет Мітчелл. *Мови та літератури у полікультурному суспільстві*. 2016. № 1, С. 73-75.

14. An Insight into Margaret Mitchells *Gone with the Wind*: A Southern Classic. URL: <https://www.classics-authority.com/books/an-insight-into-margaret-mitchells-gone-with-the-wind-a-southern-classic/> (дата звернення: 16.06.2025).

15. Ashley Wilkes. Character Analysis. URL: <https://www.litcharts.com/lit/gone-with-the-wind/characters/ashley-wilkes#:~:text=John%20Wilkes%20of%20Twelve%20Oaks,but%20in%20the%20end%20she> (дата звернення: 05.07.2025).

16. Byrne K. J. On this day in history, Sept. 1, 1864, Atlanta collapses and burns as Confederates flee. URL: <https://www.foxnews.com/lifestyle/this-day-history-sept-1-1864-atlanta-collapses-burns-confederates-flee> (дата звернення: 05.07.2025).

17. Cowley M. Going With the Wind. *The New Republic*. URL: <https://newrepublic.com/article/133244/going-wind> (дата звернення: 09.07.2025).

18. Dawson G. *Gone with the Wind*» as Bildungsroman; or, Why Did Rhett Butler Really Leave Scarlett O’Hara? *The Georgia Review*. 1974. № 28, P. 9-18.

19. Economic Development during the Civil War and Reconstruction. URL: <https://courses.lumenlearning.com/suny-ushistory1ay/chapter/economic-development-during-the-civil-war-and-reconstruction-2/#:~:text=occurred%20between%201861%20and%201865,cotton%20plantations%20around%20the%20world> (дата звернення: 05.07.2025).

20. Feuerherd P. The Dangers of Gone With The Wind's Romantic Vision of the Old South. URL: <https://daily.jstor.org/the-dangers-of-gone-with-the-winds-romantic-vision-of-the-old-south/> (дата звернення: 09.07.2025).
21. Foner E. Give Me Liberty! An American History. New York : W. W. Norton & Company, 2019. 776 p.
22. Fox-Genovese E. Scarlett O'Hara : The Southern Lady as New Woman. *American Quarterly*. 1981. № 4, P. 391-411.
23. Harman T. D. All Roads Led to Gettysburg : A New Look at the Civil War's Pivotal Battle. Mechanicsburg, PA : Stackpole Books, 2022. 360 p.
24. Historical Context. URL: <https://www.enotes.com/topics/gone-with-the-wind/analysis#:~:text=Tara%2C%20once%20a%20symbol%20of,becomes%20a%20testament%20to%20perseverance> (дата звернення: 13.07.2025).
25. Hubert H. M. Gone With the Wind. URL: <https://www.georgiaencyclopedia.org/articles/arts-culture/gone-with-the-wind-novel/> (дата звернення: 07.07.2025).
26. Guo P. Analysis of the Character of Scarlett in Gone with the Wind. *Open Journal of Social Sciences*. 2019. № 7 (4), P. 335-346.
27. Gone with the Wind. URL: <https://www.enotes.com/topics/gone-with-the-wind/themes/gender-and-social-class-structure> (дата звернення: 25.06.2025).
28. Gone with the Wind: Allegory Explained. URL: <https://allegoryexplained.com/gone-with-the-wind/> (дата звернення: 21.06.2025).
29. Gone with the Wind Study Guide. URL: <https://www.litcharts.com/lit/gone-with-the-wind> (дата звернення: 28.06.2025).
30. Li Y. Analysis of Social Transformation in the South in the Gone with the Wind. *International Journal of Social Science and Education Research*. 2021. № 8, P. 128-138.
31. Looking Forward vs. Looking Back. URL: <https://www.litcharts.com/lit/gone-with-the-wind/themes/looking-forward-vs-looking-back> (дата звернення: 08.07.2025).

32. Menon P. R. Thematic analysis of margaret mitchell's gone with the wind. *Veda's*. 2020. № 7, P. 62-67.
33. Mitchell M. *Gone with the Wind*. New York : Warner Books, Macmillan, 1993. 868 p.
34. Osuji O. Historical Context. URL: <https://bookanalysis.com/margaret-mitchell/gone-with-the-wind/historical-context/> (дата звернення: 10.07.2025).
35. Peeling Back Layers : Character Complexity in «Gone with the Wind». URL: <https://aiinscreentrade.com/2024/07/08/peeling-back-layers-character-complexity-in-gone-with-the-wind/> (дата звернення: 05.07.2025).
36. Practicality, Tenacity, and Selfishness. URL: <https://www.litcharts.com/lit/gone-with-the-wind/themes/practicality-tenacity-and-selfishness> (дата звернення: 11.07.2025).
37. Reconstruction. URL: <https://www.history.com/articles/reconstruction> (дата звернення: 15.07.2025).
38. Rhett Butler. Character Analysis. URL: <https://www.litcharts.com/lit/gone-with-the-wind/characters/rhett-butler#:~:text=Before%20the%20war%2C%20he%20has,by%20which%20he%20means%20they%E2%80%99re> (дата звернення: 11.07.2025).
39. Salem Z. Scarlett O'hara psychological complexity in «Gone with the Wind». *ResearchGate*. 2024. № 1, P. 1-26.
40. Scarlett O'Hara Character Analysis. URL: <https://www.sparknotes.com/lit/gonewith/character/scarlett-ohara/#:~:text=defines%20Scarlett%20and%20drives%20her,and%20even%20killing%20a%20man> (дата звернення: 12.07.2025).
41. Slavery and Penny Stocks: Scarlett O'Hara and Jordan Belfort. URL: <https://www.the-solute.com/slavery-and-penny-stocks-scarlett-ohara-and-jordan-belfort/#:~:text=owning%20family,other%20human%20beings%2C%20was%20g> one (дата звернення: 17.07.2025).

42. Smith A. The story of the American Civil War: 32 key moments in the landmark conflict. URL: <https://www.historyextra.com/period/victorian/history-american-civil-war-dates-causes-timeline-battles/> (дата звернення: 05.07.2025).
43. Southern Farm Wives become «Soldiers Wives» and sometime food rioters. URL: <https://civilwartalk.com/threads/southern-farm-wives-become-soldiers-wives-and-sometime-food-rioters.135614/> (дата звернення: 05.07.2025).
44. Tailor T. The Historical Significance of Gone with the Wind. URL: <https://www.tometailor.com/articles/historical-significance-gone-with-the-wind> (дата звернення: 08.07.2025).
45. Tara. Symbol Analysis. URL: <https://www.litcharts.com/lit/gone-with-the-wind/symbols/tara#:~:text=her%20a%20lump%20of%20Tara%E2%80%99s,a%20moneymaking%20enterprise%20once%20again> (дата звернення: 12.07.2025).
46. The American Civil War: A Nation Divided. URL: <https://www.stellarhistory.com/the-american-civil-war> (дата звернення: 18.07.2025).
47. The American Civil War – The War Between the States. URL: <https://www.americanhistorycentral.com/entries/civil-war-overview-history/> (дата звернення: 18.07.2025).
48. The Civil War and Reconstruction. URL: <https://www.litcharts.com/lit/gone-with-the-wind/themes/the-civil-war-and-reconstruction> (дата звернення: 16.07.2025).
49. Themes and Analysis. URL: <https://bookanalysis.com/margaret-mitchell/gone-with-the-wind/themes-analysis/> (дата звернення: 08.07.2025).
50. Waxman O. B. The Stories That Skewed American Popular Memory of the Civil War. URL: <https://time.com/5807921/civil-war-memory/> (дата звернення: 21.07.2025).
51. Women and Power. URL: <https://www.litcharts.com/lit/gone-with-the-wind/themes/women-and-power> (дата звернення: 19.07.2025).

52. Yi H. An Analysis on the Personalities of the Main Characters in *Gone with the Wind*. *Pacific International Journal*. 2022. № 5 (2), P. 101-104.

53. Zilfiameri R., Helmita H. The Effect of American Civil War to Scarlet's Love Manifestations as Seen in Margaret Mitchell's *Gone With The Wind*. *Jurnal Ilmiah Pendidikan Scholastic*. 2019. № 3 (2). P. 51 – 57.

ДОДАТОК А

Характеристики героїв роману (Скарлетт О'Хара, Ретт Батлер, Ешлі Вілкс)
до війни та після

Герой	До війни	Після війни
Скарлетт О'Хара	<ul style="list-style-type: none"> – Розпещена донька плантатора, соціальна королева округу – Основна мета – світські розваги, підкорення Ешлі – Поважає зовнішній етикет «леді», але схильна до егоїзму – Матеріальна безпека гарантується батьківською Тарою 	<ul style="list-style-type: none"> – Пріоритет – виживання родини, фінансова стабільність – Розвиває «сталеву» волю, підприємливість (лісопильня, контракти з янки) – Ламає гендерні табу – озброюється, убиває грабіжника, керує бізнесом – Емоційна броня (мінімум сентиментів, максимум прагматизму)
Ретт Батлер	<ul style="list-style-type: none"> – Цинічний реаліст, «чорна вівця» доби; порушник кодексу честі – Скептичний до патріотичних ідей – Живе контрабандою, грає проти правил, але поза війною – життєлюбєць 	<ul style="list-style-type: none"> – Використовує хаос, багатіє на блокаді, стає магнатом «Нового Півдня» – Внутрішня спустошеність, ностальгія – Зовні успішний, але морально виснажений
Ешлі Вілкс	<ul style="list-style-type: none"> – Ідеальний джентльмен-аристократ (освіта, витонченість, гуманізм) – Сентимент до плантаційного ладу «Дванадцять Дубів» – Воює з честю, не поділяючи фанатизму Конфедерації 	<ul style="list-style-type: none"> – Меланхолія, «синдром втрати ідентичності», живе спогадами, не може працювати – Економічно залежний від Скарлетт, морально – від підтримки Мелані – Принципово відмовляється «торгувати честю», тому неконкурентний

АНОТАЦІЯ

ГОРБАЧОВА К.О. ПРОБЛЕМАТИКА ВІЙНИ ТА МИРУ В АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ «ВІДНЕСЕНІ ВІТРОМ»)

Дослідження присвячено аналізу проблематики війни та миру в англomовній прозі на матеріалі роману «Віднесені вітром». У роботі розглядається Громадянська війна у США як тло роману, визначено, що історико-культурний контекст роману «Віднесені вітром» охоплює драматичну добу Громадянської війни та Реконструкції США, яка визначила і фабулу, і проблематику твору. Громадянська війна 1861-1865 рр. подана в романі з південного погляду, слугуючи одночасно тлом і ключовим двигуном сюжету. Особлива увага приділяється особливості відображення американського суспільства XIX століття.

Окремий акцент зроблено на дослідженні проблематики війни як руйнівної сили, яка знищує старі моральні табу, заради порятунку рідного маєтку героїня йде на обман, розрахунковий шлюб та інші кроки, які б засудили в мирні часи. Розглянуто також вплив війни на життя головних героїв (Скарлетт О'Хара, Ретт Батлер, Ешлі Вілкс). У роботі розглядаються особливості зображення жінок у воєнний період, образи яких в романі покликані продемонструвати, що попри домінування воєнної тематики, яка традиційно асоціюється з чоловічими подвигами, жінки Півдня в цій війні проявили не менше героїзму.

Також досліджені теми виживання під час Відбудови життя після війни, внутрішнього миру героїв як альтернативи зовнішнім обставинам. Розглянуто також символічне значення дому Тари як втілення миру та стабільності

Результати дослідження дозволили вибудувати цілісну картину того, як конкретні історичні події переходять в особисті рішення героїв і формують сенс «миру після війни» як тривалого режиму відбудови.

Ключові слова: війна, мир, англomовна проза, роман, «Віднесені вітром», історико-культурний контекст, образ, період Відбудови, Тара.

ABSTRACT

HORBACHOVA K. O. THE ISSUES OF WAR AND PEACE IN ENGLISH-LANGUAGE PROSE (BASED ON THE NOVEL «GONE WITH THE WIND»)

The study is devoted to the analysis of the issues of war and peace in English-language prose, using the novel «Gone with the Wind» as its material. The paper examines the American Civil War as the background of the novel and determines that the historical and cultural context of «Gone with the Wind» encompasses the dramatic era of the Civil War and Reconstruction in the United States, which shaped both the plot and the thematic focus of the work. The Civil War of 1861-1865 is presented in the novel from a Southern perspective, serving simultaneously as a background and a key driving force of the narrative. Particular attention is paid to the specific features of the portrayal of nineteenth-century American society.

A special emphasis is placed on the study of war as a destructive force that annihilates old moral taboos: in order to save her native estate, the heroine resorts to deception, a marriage of convenience, and other actions that would have been condemned in times of peace. The impact of war on the lives of the main characters (Scarlett O'Hara, Rhett Butler, Ashley Wilkes) is also analyzed. The paper explores the depiction of women during wartime, whose images in the novel are intended to demonstrate that, despite the dominance of the war theme traditionally associated with male heroism, Southern women displayed no less heroism in this war.

The study also addresses the themes of survival during Reconstruction, the rebuilding of life after the war, and the characters' inner peace as an alternative to external circumstances. The symbolic significance of Tara as an embodiment of peace and stability is examined as well.

The results of the study make it possible to construct a coherent picture of how specific historical events are transformed into the personal decisions of the characters and shape the meaning of «peace after war» as a prolonged mode of reconstruction.

Key words: war, peace, English-language prose, novel, «Gone with the Wind», historical and cultural context, image, Reconstruction period, Tara.